०१०
४००

1217

॥ अथ कार्तिक माहात्म्यः ॥

दाता - श्री मनोहर   नी. विद्यालंकार, दिल्ली

मा॰

५९

1218

गृहधर्म्मेणि ॥ अन्यत्रस्त्रीकानिष्ठा ते भगानि निश्चलल्लक्तवै ॥ ३१ ॥ सूत उ
वाच ॥ इतिज्येष्ठास्थलंदत्वा विष्णुदेवैसमंतदा ॥ जगाम त्रिदिवै सोर्द्ध संस्तुतो
गरुडासन: ॥ ३२ ॥ इतिसर्वसमाकर्ण्यसत्राजीतसुतातदा ॥ हरेरवाक्यमहाभा
ग्यसत्यावचनमब्रुवीत ॥ ३३ ॥ सत्योवाच ॥ इतिसर्वसमाकर्ण्यसत्राजि ॥ कार्ति
कस्यच महात्म्यश्रुतविस्तरतप्रभु सर्वेषामेवमासानां कार्त्तिक: प्रवरस्मृत
३४ ॥ सूत उवाच ॥ इत्युक्तं कार्तिकमासस्य भवं कुर्यान्नरोय: प्रवतो हरि
प्रिय: ॥ दानरतस्नानुनरोत्तमाय श्रुत्वा हरेस्थानमियात्सनिश्चत: ॥ ३५ ॥ महा
त्म्यमेतत्छ्रणुयान्नरोयश्रद्धान्वित: ॥ साधुजनेसमेत ॥ सोयस्करोगां गुरवेप्रद
द्यानावासुशीलांचपयस्विनींच ॥ ३६ ॥ इदंकार्तिकमाहात्म्यश्रीकृष्णमुखप
कजं ॥ स्वादुनिर्गलितपीतहरवक्त्रभयामधु: ॥ ३७ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणे
कार्तिकमहात्म्येश्रीकृष्णसुखपंसत्यभामासंवादे त्रिंशोध्याय: ॥ ३०
मीति मार्गशीर सुक्ला ५ मंगलवार संवत १९८८ ... गुपालस
... ॥ ... याना ...

५८ चिरंतत्र यदा भर्त्तानंदर्स सा ॥ २४ ॥ उद्दालकं स्व भर्त्तारं भर्तृत्यागेन दुःखिता ॥
तदा रुरोद करुणं भर्तृत्यागेन दुःखिता ॥ तत्रास्थे रुदिते लक्ष्मी वैकुंठ भवनं श्रु
णोत् ॥ २५ ॥ तदा विज्ञापयामास स्वक्षुब्धमानसा ॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ स्वामि
न्मद्भगनी ज्येष्ठा भर्तृत्यागेन दुःखिता ॥ तामाश्वासहि तु पाहि कृपालो हं
यदि प्रिया ॥ २६ ॥ सूत उवाच ॥ लक्ष्म्या सहित ततो विष्णुस्तत्रागछत्कृपान्वि
तः ॥ आश्वास्य यन्न लक्ष्मीतो मिदं वचनमब्रवीत् ॥ २७ ॥ विष्णुरुवाच ॥
अश्वत्थ वृक्षमासाद्य सदा लक्ष्मीः स्थिरा भवेत् ॥ ममांस च भवेद्येषां वासस्ते
मया कृतः ॥ २८ ॥ अद्यप्रभृत ये अश्वत्थं स्पर्शंति हि सुमेधसः ॥ तेषां देहे गृहे ज्ये
ष्ठा त्वमंशेनावशस्यति ॥ २९ ॥ विशेषं तु मयोदस्यां रवि भागे न योदिने ॥ रा
त्रौ च वन स्पर्शो होधृक्षुमेनैव चक्ष संधर्मयोः ॥ ३० ॥ भत्यादये चैयिष्यंति त्वां ज्येष्ठा

रकारयेत् ॥ आहारमैथुनंनिद्रादंपत्योःकलहंध्रुवं ॥ १७ ॥ संध्याकालेतमो
गेहेवर्त्ततेजननतामसं ॥ चीतायुक्तसदोच्छिष्टभक्षोभक्ष्यगृहंवसेत् ॥ १८ ॥ परा
न्नपरवस्त्रंचपरासेज्यापरस्त्रिय नखक्रांतनीवासीचतद्गेहंवसाम्यहं ॥ १९ ॥
संखध्वनिसमायुक्तंघंटाकालरिसंयुतं ॥ धूपदीपसुगंधाढ्यंनैवतत्रवसाम्यहं
२० ॥ सूतउवाच ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वाविखिन्नवदनोभवेत् ॥ उद्दालिक
पुनर्विष्णोर्ध्यानंस्मृत्वाचनैकिवान् ॥ २१ ॥ उद्दालिकस्ततोवाक्यंतामलक्ष्मी
मुवाचह ॥ उद्दालिकउवाच ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वाउद्दालकउवाचतां ॥ ता
वदृष्टाम्यहंगेहेअलक्ष्मीस्थीयतांक्षणं ॥ २२ ॥ अन्यत्रयहंसमहलेस्मि
न्अलक्ष्मीस्थीयतांक्षणं ॥ अवासस्थानमालोकेयावदायाम्यहंपुनः
२३ ॥ सूतउवाच ॥ इतितत्रसैस्थाप्यजगामोद्दालकस्तदा ॥ प्रतिक्षापि

५९

आश्रमं तं समालोक्य व्यथिता सब्रुवित्विदं ॥ ८ ॥ ज्येष्ठोवाच ॥ न हि वासो
नुरूपो से वेदध्वनियुतो मम ॥ नावागमिष्ये भो बुद्ध्न अन्यत्र गृह चिंतयन्
९ ॥ उद्दालिक उवाच ॥ कथं वाससि कं चात्र वर्तते संमतं तव ॥ तव योग्यं च
वसति को भवे च वदस्व तत्व ॥ १० ॥ अलक्ष्मी उवाच ॥ वेदध्वनिर्भवेद्यस्मि
न् अतिथीनां च पूजवः यज्ञदानादिकं चापि नैव तत्र वसाम्यहं ११ उद्य
मीनीतकुशलो सुवेषः सुप्रियंवदः धर्माचाररतो नीत्यं नैव तत्र वसाम्य
हं १२ देवातिथीपीतॄणां च यत्रस्यदपमाननं निष्ठुरं भाषणं यत्र तत्र नित्य
वसाम्यहं १३ दूरोदररता नित्य परद्रव्यापहारणः परदाररतश्चापि त
त्रस्थाने रतिर्मम १४ वृद्धसज्जनविप्राणां यत्रस्यादपमाननं निष्ठुरं भाष
णं यत्र तत्र नित्यं वसाम्यहं १५ राक्षसागत विप्राणां राक्षसी वा ह्यणी भवेत्
आचाररहितो भ्रष्टं तत्र नीत्य वसाम्यहं १६ संध्याकालेषु संप्राप्ते कर्मचत्वा

१२२१

राम०

५९
२६

1222

॥ऋषिरउवाच॥ प्रसन्नयत्वं कथयें जातस्तेन वोधितस्त्वयें॥ स्पष्टत्वं चाकथयंल
क्ष्मा तया यं शनिवासरे॥ १॥ सूतउवाच॥ समुद्रमथनाद्या निरत्नानि वकुसुरो
त्तमाः॥ श्रीयं च कौस्तुभं तेषां विष्णुर्वेष्टदेसुरा॥ २॥ यावदंगीत्वकारासौलक्ष्मी
भार्य्यार्थमात्मनः॥ तावद्विज्ञापयामास लक्ष्मीतं चक्रपाणिनं॥ ३॥ लक्ष्मीरु
वाच॥ प्रसन्नतिकष्ठं ज्येष्ठा कनिष्ठापरिणीयते॥ तस्मात्त्वमाग्रजामेताम
लक्ष्मीमधुसूदनं॥ ४॥ विवाहनिहमात्यक्त्वादेयधर्मसनातनं॥ सूतउवाच॥
इतितद्वचनंश्रुत्वा सविष्णुर्लोकभावनः॥ उद्यालकायमुनिये स्वदीर्घतपसेत्त
था॥ ५॥ आत्मवाकिंनिरोधेन तामलक्ष्मीं ददौ किल॥ स्थूलस्याश्रुभवदनाहृक्ष
पींगशीरोरुहं॥ स्थूलस्य दर्शनं रुद्राजतं विभ्रतितन्॥ ६॥ वितृतां रक्तनयनां रू
क्षपिंगासिरोरुहां॥ स्वमुनिर्विष्णुवाक्यं तामंगीकृत्यस्वमाश्रम॥ ७॥ वेदध्वनि
समायुक्तामानयामास धर्मवित्॥ होमधूपसुगंध्याढ्यं वेदघोषनिनादितं॥

पीभगवान्विष्णुरेव न संशयः ॥ रुद्ररूपी वटस्तद्वत्पालाशो ब्रह्मरूपधृक् ॥ १९ ॥
दर्शनस्पर्शनसेवाभिस्तेषां पापहरः स्मृतः ॥ दुःखाधिव्याधिदुष्टानां विनाशो का
रणं ध्रुवं ॥ २० ॥ ऋषय ऊचुः ॥ कथं वृक्षत्वमापन्नं ब्रह्माविष्णुमहेश्वराः ॥ ए
तन्नः कथय सर्वज्ञ संशयोत्र महान्हि वः ॥ २१ ॥ सूत उवाच ॥ [illegible] पा
र्वतीशिवयोर्देवा सुरतं कुर्वतो किल ॥ अग्निर्ब्राह्मणवेषाभिर्विघ्नं चकार तत्र वानु
रा ॥ २२ ॥ ततस्तु पार्वती क्रुद्धा शशाप सकलान्दिवौकसः ॥ सुरतस्य सुखभ्रंशात्
कंपमाना त्रिदारुषा ॥ २३ ॥ पार्वत्युवाच ॥ कृमिकीटादयोप्येते जानंति
सुरते सुखं ॥ तस्मान्मम सुखभ्रंशाद्यूयं वृक्षत्वमाप्स्यथ ॥ २४ ॥ सूत उवाच
एवं सा पार्वती देवान्शशाप क्रुद्धमानसा ॥ तस्माद्वृक्षत्वमापन्ना ब्रह्माविष्णुमहेश्व
राः ॥ २५ ॥ तस्मादिमौ विष्णुमहेश्वरावुभौ वभूवतुर्बोधिवटौ मुनीश्वराः ॥ भवायुरे
बोधिमिथश्चपिप्पलो ह्यक्षय्यमाप्य भवद्वृक्षस्तदा बोधिस्त्वगायो किं दिनविनेष

1224

गृहे ह्यभावे सर्वे देवालयेष्वपि दुर्गारण्यस्थितोयस्तु यदि चापकृतो भवेत् ॥ कू
र्यात्तदाश्वत्थस्य तुलसीनां तलेष्वपि विष्णुनामप्रबंधानां गायनाद्विष्णुसंनिधौ १२
गोसहस्रप्रदानस्य फलमाप्नोति मानवः व्याधिकृतस्तु यश्चापि वाजपेयफलं लभे
त् १३ सर्वतीर्थावगाहोत्थमनंतकफलमाप्नुयात् अपकृतो यदा पंथो न लभेत्सव
नायकः १४ व्याधितो वायुमान्कुर्यात्तद्विजोस्तीर्थसेवनं अशक्तरूपिणो विष्णो
स्वरूपं ब्राह्मणा भुवि १५ तस्मात्तु ब्राह्मणे संतुष्टे सर्वदा स्यान्नसंशयः अभावे तुल
सीनां च पूजयेदश्वत्थं द्विजं ॥ १६ ॥ यस्मात्संनिहितो विष्णुः स्वनेत्रैश्चैव सर्वदा
सर्वभावे व्रती कुर्याद्ब्राह्मणानां गवामपि ॥ १७ ॥ सेवनं भक्त्यवदयोः व्रतसंस
र्थं हे तव ॥ १८ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ कथं त्वयाश्वत्थवटौ गोब्राह्मणसमौ कृतौ
सर्वेभ्योपि तरुभ्योपि कस्मात्पूज्यतमौ कृतौ ॥ १९ ॥ सूत उवाच ॥ अश्वत्थरू

श्रुत्वियोति फलं वेप्रो क्तोयं रोमहर्षणे ॥ कार्त्तिकस्य विधिः सम्यक् सेति
हासेति विस्मय ॥ ५ ॥ अवश्यमेव कर्त्तव्यः पापदुःख विनाशकृत ॥ मो
क्षार्थिभिर्नरैः सम्यक् भोगकामैरवाप्यहि ॥ ६ ॥ एवं स्थिते यदा कश्चित्त्व
तस्थो मकरास्थित ॥ दुर्गारण्यस्थितो वापि व्याधिभिः परिपीडितः ॥ ७ ॥
कथं तेन प्रकर्त्तव्यं कार्त्तिक व्रतकं शुभं ॥ यस्मादत्येतफलदं मात्याज्यं
सर्वदा नरैः ॥ ८ ॥ सूत उवाच ॥ एवमापद्गतो यस्तु नरो नित्य दृढव्रतः
कार्त्तिक व्रतकं तेन कर्त्तव्यं तु यथा भवेत ॥ ९ ॥ तत्सर्वं कथयिष्येहं शृणुध्वं
मुनिसत्तमाः ॥ विष्णोः शिवस्य वा कुर्यादालये हरिजागरं ॥ १० ॥ शिव विष्णु

प्रयोतिनेकार्जितपातकानि वुतस्थसंदर्शनतोपिनुक्तिं ॥ २८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेकार्त्तिकमहात्मेधनेश्वरोध्वारव्याने नाम सप्तविंशोध्यायः ॥ २७ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्त्वावासुदेवस्तां सत्यभामामतिप्रियां ॥ सायंसंध्याविधिंकर्त्तुं जगाममजननीगृहं ॥ १ ॥ एवंप्र भावप्रोक्तोयंकार्त्तिकः पापनाशनः ॥ विष्णुप्रियकरोत्यंतंभुक्तिमुक्ति फलप्रदः ॥ २ ॥ हरिजागरणंप्रातः तुलसीवनसेवनं ॥ उद्यापनंदीपदानं व्रतान्येतानिकार्त्तिके ॥ ३ ॥ पंचभिर्व्रतकैरेतैः संपूर्णः कार्त्तिकव्रती ॥ फ लमाप्नोतितत्प्रोक्तं भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ ४ ॥ ऋषयऊचुः ॥ वि

1226

मात्काघितंस्तुच्छकमादाईमुदाहृतं ॥ आर्द्रशुष्कादिभिः पापैः द्विप्रकारान
वस्थितैः ॥ २१ ॥ चतुरासीतिसंख्याके पृथग्भेदैरवस्थितान् ॥ यत्तुकीर्तिनयं
त्रेयंमलिनीकरणंतथा ॥ २२ ॥ जातिभ्रंशकरांतद्वदुपपातकसंज्ञितं अति
पापमहापापसप्तधोपातकस्मृतं ॥ एभिसप्तसमुच्यतेनिरयेषुयथाक्रमं
कार्त्तिकव्रुतिभिर्यस्मात्संसर्गोहृवान्निव ॥ नत्वुणपोयत्त्वयादेवेनिर्जितानि
रयास्त्वया ॥ २५ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ दर्शयित्वेतिनिरयान्प्रेतयोग
मपाहरत् धनेश्वरंयक्षलोकंयक्षेश्वान्समतत्रह २६ धनदश्चानु
गश्चायंधनदक्षितिपः स्मृतः यदारभ्याकरोत्तीर्थमयोध्यायांसमाधि
पः २७ एवंप्रभावः खलुकार्त्तिकोयंमुक्तिप्रदोमुक्तिकरोथयस्मात्

तेपापिनः पच्यंदमानायत्रस्तत: ॥ अंगलाख्योमहाघोरश्चतुर्थोनिरयोह्ययं ॥ पच्य 1228
मानविधैपाशैराकृष्ट्यायमकिंकरैः ॥ १२ ॥ मुद्गराद्यैर्हन्यमानाःक्रंदंतुस्तेतुपापिनः
१३ ॥ सुतरान्ब्राह्मणाद्यैश्चनिरुंधंतीदयेनराः ॥ कारागृहाद्यैस्तेपापापच्यंतेयमकिं
करैः ॥ १४ ॥ असावपिहियद्दुःखावधबंधादिभि[illegible]स्थिताः ॥ कूटशाल्मलिनामा
यंनिरयंपञ्चपंचमं ॥ १५ ॥ यत्रांगारनिभाएतेशाल्मल्याद्याःस्थिताद्विजः ॥ यत्रशो
ढाभिपच्यंतेयातनाभिरिमेनरैः ॥ १६ ॥ असत्यमसत्कानिंदापैशुन्याभिरताश्चमे ॥ म
ज्यमानाःकंप्यमानाःक्रंदंतेभैरवारवाः ॥ १७ ॥ बहुप्रकारैर्विगंधाद्यैरसावपिहिसंस्थि
तः ॥ कुंभीपाकः संस्थितोयंनिरयोघोरदर्शनः ॥ १८ ॥ घोटतैलादिभिर्द्रव्यैःधनेश्च
रविलोकय ॥ महापातिकिनोयत्रक्वथ्यंतेयमकिंकरैः ॥ १९ ॥ बहून्यब्दसहस्राणि
सोन्मज्जनिमज्जनैः ॥ चत्वारिंशन्मितान्येतान्यधिकान्यत्रयरौरवान् ॥ २० ॥ प्रका

तयोब्रुवीत् ॥ प्रदर्शयिष्यन्तान्सर्वान्यमानुज्ञाकरस्तदा ॥ १ ॥ प्रेतपउवाच
पश्येतान्निरयान्घोरान्घनेभ्यश्च महाभयान् येषु पापकरा नित्यं पच्यंते य
मकिंकरैः २ तप्तवालुकनामायं निरयो घोरदर्शनः यस्मिन्नेते दग्धदेहा
क्रंदंते पापकारिणः ३ अतिथीन्वैश्वदेवांते क्षुत्क्षामानागतान्नये पूजयंति त
एते हि पच्यंते स्वेन कर्म्मणा ४ गुर्वग्निब्राह्मणान्गाश्च देवान्मूर्द्धाभिषिक्तवान्
ताड्यंति पदा ये वै स्ते निर्दग्धा भुवस्त्विमे ५ यच्छेदस्त्वेष निरयो नानापायैः
प्रपच्यते तथैवांतमिश्रो यद्द्वितीयो निरयो महान् ६ यस्यस्पर्शेनु रवेदेहोनि
ध्यंते पापकर्म्मिणः किंनिमित्ति घोरवक्रैश्च तमोतकश्चोगमेद्द्विजः असावपि
स्थितः बाधास्वकाकमृगपक्षिभिः ९ असिपत्रवणं येस्तु षड्भिकारोयमा
स्थितः पत्नीभर्त्रादिभिर्य्यैर्वै वियोगं प्रापयंति हि १० दुष्टाश्चान्यैरपिपरा
न्नपच्यंते तस्मिन्नराः असिपत्रैश्छिद्यमाना हा कष्टमित्यापल्लायता ११ पच्यं

1230

वैस्नापितोनामविष्णोः संस्रावितंतथा ॥ ३१ ॥ तस्मान्निहतपापोयं
सङ्गतिंप्राप्तुमर्हति ॥ वैष्णवानुगृहीतोसौ निरयेनैवपच्यतां ॥ ३२ ॥ प्रा
ड्रसुखैर्यथापापैः निरयेभोगसंनिधिः ॥ प्राप्यतेसुकृतैस्तद्वत्स्वर्गेसंनि
हतस्तथा ॥ ३३ ॥ तस्मादकामएवैहियस्ययोनिस्थितोह्ययं ॥ विलोक्य
निरयात्सर्वान्पापयोनिप्रदापकान् ॥ ३४ ॥ श्रीकृष्णोवाच ॥ इत्यु
क्त्वागतिवतिनारदेवसौरिः ॥ तद्वाक्यश्रवणेविबुद्धतत्सकर्मा ॥ तंविप्रंसु
नरनयन्त्वकिंकरेणतान्सर्वान्निरयगणंप्रतिदर्शयिष्यन् ॥ ३५ ॥ इति
श्रीपद्मपुराणेकार्तिकमहात्म्येधनेश्वरोपाख्यानेषाडु
शोध्यायः ॥ २६ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ततोधनेश्वरंनीत्वानिरयान्से

यान्विता: वेगादभ्येत्य तत्सर्वं यमाय कथयंस्तदा २४ तावदभ्यागतस्तत्र
नारद: प्राह सत्वरं यमेनाभ्यर्चित: सम्यक् तद्दृष्ट्वा वाक्यमब्रवीत् ॥२५॥ ना
रद उवाच ॥ नैवायं निरयान् भोक्तुं क्षम: त्वं रविनंदन यस्माद् तेऽस्य सं
जातं कर्म यन्निरयापहं २६ यत्पुण्यकर्मणां कुर्याद्दर्शनस्पर्शनाषणात्
त्षड्भागमवाप्नोति पुण्यस्य नियतं नर: २७ स त्वयं तु तैस्तु संसर्गं कृतवानेय
यद्वरे कार्त्तिकव्रतिभिर्गतं तस्मात्पुण्यसभागयं २८ परिचर्याकरः पुण्य
संपूर्णो व्रतपुण्यभाक् अनतोस्य जन्मतो दूतो पुण्यसंख्या न विद्यते २९
कार्त्तिकव्रतिनां पुंसां पातकानि महान्त्यपि नाशयत्येव सर्वाणि विष्णु:
सद्भक्तवत्सल: ३० अंते च नामभिस्तोयैस्तुलसीमिश्रितस्त्वयं वैध्व

1232

वध्यमानं कशाघातैर्निन्युः संयमनीं तदा १६ चित्रगुप्तस्ततं दृष्ट्वा निर्भर्त्स्यावेदय
तदा यमाय तेन बाल्यात्कर्म यद्दुःकृतं कृतं ॥१७॥ चित्रगुप्त उवाच ॥ नैवा
स्य दृश्यते किंचिदा बाल्यात्सुकृतं क्वचित् दुष्कृतं शक्यते वक्तुं वर्षेणापि न
भास्करे १८ पापमूर्त्तिरियं दुष्टः केवलं दृश्यते विभो तस्मादाकल्पमर्यादं
निरये परिपच्यतां १९ ॥श्रीकृष्ण उवाच॥ निशम्येति वचः क्रोधाद्यमः प्राह
स्वकिंकरान् दर्शयन्नात्मनो रूपं कालाग्निसदृशप्रभं ॥२०॥ यम उवाच
भो भो प्रेतयतस्त्वेनं वध्यमानस्त्वमुद्गरैः कुंभीपाके क्षिपं त्वाशु दुष्टं किल्बिषका
रिणं २१ ततो मुद्गरनिर्भिन्नमस्तकं नामसर्वनं प्रेतयो नयः कुंभीपाके क्षिपं
चाशु तैलपंके नशाङ्किते २२ यावत्क्षिप्तस्तत्र तत्रासौ तावत्स शीतलतां ययौ कुं
भीपाको यथा वह्निं प्रह्लादक्षेपणात्पुरा २३ तं दृष्ट्वा महदाश्चर्यं प्रेतया विस्म

५१ ह्यापनेविधौ क्रियमाणंदर्शासोमन्नकोजागरणंहरे ९ पौर्णमास्यांततो
यस्यद्विप्रगोमजनादिकं दक्षिणांभोजनाद्यंचदीपमानंवृतास्थितैः १०
ततोकोस्तमयेचैववदीपोत्सर्गविधंतदा क्रियमाणंदर्शासोमन्नंको प्री
त्यर्थंत्रिपुरद्विषः ११ त्रिपुराणांकृतोदाहोयतस्तस्यांशिवेनतु अतस्त
क्रियतेतस्यातिथौमन्नकैर्महोत्सवः १२ ममरूपशिवः कश्चिदंतरंपुरि
कल्पयेत् तस्यपुण्यक्रियासर्वानिफलास्युर्नसंशयः १३ तत्रवर्त्यादि
कंपश्यन्वग्रामसधनेश्वरः तावत्कृष्णाहिनादष्टोविह्वलः सपपातह
१४ जनास्तंपतितंवीक्ष्यपरिचक्रुः कृपान्विताः तुलसीमिश्रितैस्तो
यैस्तन्मुखंविषिषिचुस्तदा १५ अथदेहपरिचक्रुः तंवध्वायमकिंकरैः

स्वकर्मपरिभ्रष्टः पापजुष्टः सुदुर्मतिः १ रसकंवलचर्माद्यैः समस्त्यानृतवृत्ति
का स्तेयवेश्यासुरापानद्यूतसंसेपमानसः २ देशादेशांतरंगच्छन्रसविक्रयका
रणात् माहिष्मतीपुरीनामकदाचित्सधनेश्वरः ३ महिषेणकृता पूर्वं तस्मा
न्माहिष्मतिभवत् यस्यावप्रगता भाति नर्मदा पापनाशिनी ४ कार्त्तिकव्रतन
स्तत्र नानादेशांतरागतान् ददर्श ब्राह्मणांतान्सयज्ञदेवार्चनेरतान् ५ का
श्चित्पुराणपठतः कांश्चित्तच्छ्रवणेरतान् नृत्यगायनवादित्रविष्णुस्तवनत
त्परान् ६ विष्णुमुद्रांकितान्कांश्चिन्मालातुलसिधारिणः ददर्श कौतुका
विष्टस्तत्र तत्र धनेश्वरः ७ नित्यं परिभ्रमंस्तत्तद्दर्शनस्पर्शनादयणात् वैष्ण
वानां तथा विष्णोर्नामसंश्रावितोभवत् ८ एवं मासं स्थितः सोथ कार्त्तिके

५०

स्वधनस्यानुरूपतः बुद्धिदस्त्वनुमंताच यश्चोपकरणप्रदः २२ बलहेच्चापिषष्ठं
शं प्राप्नुयात्पुण्यपापयोः प्रजाभ्यः पुण्यपापानां राजा षष्ठांशमुद्धरेत् २३ शिष्याद्
हस्त्रियाभर्त्ता पिता पुत्रात्तथैवच स्वपतेनपिपुण्यस्यषष्ठांशिदक्षमवाप्नुयात् २४
चेतस्यनुव्रताशास्वभर्त्तेतेतुष्टिकारिणी परहस्तेनदानादिकुर्वतः पुण्यकर्मणः
२५ ॥ विनाभृत्यकपुत्राभ्यां कर्त्ताषष्ठांशमुद्धरेत् वृत्तिदेहापितसंभोक्ता पुण्यषष्ठां
शमुद्धरेत् ॥ २६ ॥ आत्मानां चैवयस्यापियदिसेवांनकारयेत् ॥ श्रीकृष्णउ
वाच ॥ इत्थंह्यदत्तान्यपिपुण्यपापा न्ययांतिनित्यंपरसंचितानि नृणांप्रवा
सिन्निति हासमुग्रं पुराभवंपुण्यमतिप्रदंच ॥ २७ ॥ इतिश्रीपद्मपुरा
णेकार्तिकमहात्म्ये पुण्यप्रसंप्राप्तिनामपंचविंशोध्यायः
२५ ॥ श्रीकृष्णोवाच ॥ पुरावंतिपुरेवासी विप्रश्चासीद्धनेश्वरः ब्र

राम. ५०

नापिपरस्यस्तवनादपि दशांसपुण्यपापानिनित्यंप्राप्नोतिमानवः १३ अध्या
पनाद्याजनाच्चएकपंक्त्याशनादपि तुर्यांशंपुण्यपापानिनित्यंप्राप्नोतिमानवः
१४ दर्शनश्रवणाभ्यांचमनोध्यानात्तथैवच परस्यपुण्यपापानिंप्रातांशंप्राप्नुया
न्नरः १५ परस्यनिंदापैशुन्यधिक्कारंचकरोतियः तत्कृतंपातकंप्राप्यस्वपुण्यं
प्रददातिसः १६ कुर्वतः पुण्यकर्माणिसेवांयः कुरुतेपरः पत्नीभृत्यकसिष्येभ्यो
यदन्यः कोपिमानवः १७ तस्यसेवानुरूपेणतस्यतत्पुण्यभाग्भवे एकपंक्त्य
श्नतांयस्तुलंघयेत्परवेशयं १८ तस्यपुण्यषडंशंतुलभेद्यस्तुविलंघितः स्ना
नसंध्यादिकंकुर्वन्नयत्स्पर्शेनभाषते १९ सपुण्यकर्मषष्ठांशंदद्यात्तस्मैतुनि
श्चितं धर्मोद्देशेनयद्द्रव्यंपरंयाचयतेनर २० तत्पुण्यकर्मजंतस्यधनदस्त्वा
प्नुयात्फलं नापनुत्यऋणंयस्तुपरस्यम्रियतेनरः २१ धनीतत्पुण्यमादत्ते

1236

क्षेत्राणिद्वारकामम॥३॥एतेषांसेवनंयस्तुकरोतिनियतेंद्रियः॥समेवल्लभतां
मेतितथायंनहिजन्मभिः॥४॥पापेभ्योनभयंतेनकर्त्तव्यंनपयादपि॥एतेषांसेवनं
कांतेकुर्वतांमत्प्रसादतः॥५॥सत्यभामोवाच॥विस्मापनीयंतन्नाथयत्त्वयाकथितं
मम॥परदत्तेनपुण्येनकलहामुक्तिमागता॥६॥इत्यपूर्वोवोमासोयंकार्त्तिकस्तेपि
यंकरः॥स्वामिद्रोहादिपापानिकुर्वतस्तान्नेंगतानियत्॥७॥दत्तंचलभतेनित्यंयस्य
रेनहकृतप्रभो॥अदत्तंकेनमार्गेणलभ्यतेचातिवानवा॥८॥श्रीकृष्णउवा
च॥अदत्तान्यपिपुण्यानिपापानिचयथानरैः॥प्राप्यंतेकर्मणायेनतेष्वया
वन्निशामय॥९॥देशग्रामकुलानिस्युःभोगभाजिकृतादिषु॥कलौतुकेवलं
कर्त्ताफलभुक्पुण्यपापयोः॥१०॥अकृतेहिचसंसर्गोव्यवस्थेयमुदाहृता॥सं
सर्गात्पुण्यपापानियथायांतिनिबोधतत्॥११॥एकत्रमैथुनाद्यानादेकपात्रस्य
भोजनात्॥फलार्द्धंप्राप्नुयान्मर्त्योयथाव्यत्पुण्यपापयोः॥१२॥स्पर्शाणाद्भाषणा

द्वेसावत्रीत्वप्रथांगते ॥ २९ ॥ ब्रह्मणस्थापितौतत्रयज्ञेहरिहरावुभौ ॥ महाव
ल्लातिवल्लिनौनाम्नादेवौवभूवतुः ॥ ३० ॥ तयोर्नद्योस्तुमाहात्म्यं ॥ नाहंवक्तुं
समोन्रुप ॥ यथुर्वल्लाद्वयोदेवास्त्वांशेस्तिरंतिचामया ॥ ३१ ॥ हृत्क्षोद्भवपाप
हरंशिवंचयः ॥ स्मरणेतियः आवयतेचभक्त्यालभेतवैसत्फपयाजगद्गुरोः
सदाहरेः सन्निधिकारिणींमतिं ॥ ३२ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेकार्तिक
माहात्म्ये श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेकृष्णावेणीमाहात्म्यवर्ण
नंनामचतुर्विंशोध्यायः ॥ २४ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ इतितद्वच
नंश्रुत्वापृथुर्विस्मितमानसः ॥ संपूज्यनारदंभक्त्याविससर्जतदापृथे ॥ १ ॥
तस्माद्भुतद्वयंह्येतन्ममातीवप्रियंकरं ॥ मासकार्तिकयोस्तद्व्रतयोर्वैकादशी
व्रतं ॥ २ ॥ वनस्पतीनांतुलसीमासानांकार्तिकः प्रियः ॥ एकादशीतिथीनांच

1230

४८ उवाच॥ नार्चितो हि गणाध्यक्षो यज्ञादौ यत्सुरोत्तमाः॥ तस्माद्विघ्नं समुत्पन्नं
तत्क्रोधाद्धि जमिदं खलु॥२२॥ नापि मद्वचनं ह्येतत् [illegible]
दसत्यमपि जायते॥ तस्मात्स्वांशेर्जडीभूतास्त्वयं भवति निम्नगाः॥२३॥
ग्रावामपि सपत्न्यो च स्वांशाभ्यामपि निम्नगे॥ भविष्यावोत्र भो देवा पश्चिमाभिमुखा
वहाः॥२४॥ नारद उवाच॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्माविष्णुमहेश्वराः॥ जड
रूपा भवन्नद्याः स्वांशैरेव तदा नृप॥२५॥ तत्र विष्णुरभूत्कृष्णा वेण्या देवो महेश्व
रः॥ ब्रह्मा ककुद्मिनी चासीत्पृथो वेगा भवंस्तदा॥२६॥ देवास्तानपि तानश्वा
न्नजडीभूतान्विचिक्षिपुः॥ सह्याद्रिशिखरेभ्यस्ताः पृथगासंश्च निम्नगाः॥२७॥
देवांशैः सर्ववाहिन्यो बभूवुः पश्चिमावहाः॥ तत्पत्न्यंशैः पृथक् तत्र शतशो
थसहस्रशः॥२८॥ गायत्री च स्वरा चैव पश्चिमाभिमुखे तदा॥ योगेनैव भवन्न

स्मात्त्वोकैः सदादृश्यातनुरूपास्त्वनिम्नगा ॥ १५ ॥ महासनेकनिष्ठेयंभवद्भिः
सन्निवेशिता ॥ तस्मात्सर्वैजडीभूतानदीरूपाभविष्यथ ॥ १६ ॥ नारदोवाच
ततस्तच्छापमाकर्ण्यगायत्रीकंपताधरा ॥ समुत्थायाथशापदेवैर्वार्यमाणापितांस्व
रा ॥ १७ ॥ गायत्र्युवाच ॥ तवभर्त्तायथावृद्धानाममाप्येवस्तथाखलु ॥ वृथाशाप
स्त्वंयस्मात्त्वंभवत्वमपिनिम्नगा ॥ १८ ॥ नारदोवाच ॥ ततोहाहाकृताः स
र्वे शिवविष्णुमुखाः सुराः ॥ प्रणम्यदंडवद्भूमौस्वरांतत्वविजिज्ञपुः ॥ १९ ॥ देवा
ऊचुः ॥ देविसर्वेवयंसप्तावृत्ताप्रायत्त्वयाधुना ॥ यदिसर्वैर्जडीभूताभविष्यामो
त्रनिम्नगाः ॥ २० ॥ युवामपिसपत्न्यौचस्वांशाभ्यामपिनिम्नगे ॥ तदालोकत्रयंह्येतद्वि
नशिष्यतिनिश्चितं ॥ २१ ॥ अविवेककृतस्तस्मात्त्वापोयंविनवर्त्यतां ॥ स्वरा

1240

४७

धिंकथं ॥ ९ ॥ विष्णुरुवाच ॥ रायातिचेत्स्वरावेगाज्जायत्र्यत्रविधीयतां
एषापिनभवेदस्यभार्याकिंपुण्यकर्मणि ॥ १० ॥ एवमेवहिरुद्रोपिभृगोर्वाक्यं
समोदत ॥ एवंदेवास्मसख्यापिगायत्रीब्रह्मणस्तदा ॥ ११ ॥ निवेश्यदक्षिणे
भागेदीक्षाविधिमथाकरोत् ॥ यावदीक्षाविधितस्यभृगुप्रमुखैर्मुनिः ॥ स्वयं
१२ ॥ तावदभ्याययौतत्रस्वरायज्ञस्थलंनृप ॥ सातस्तांदीक्षितांदृष्ट्वागायत्री
ब्रह्मणासह ॥ १३ ॥ सपत्नीर्षापराकोपात्स्वरावचनमब्रवीत् ॥ स्वरोवा
च ॥ अपूज्यायत्रपूज्यंतेपूज्यानांचव्यतिक्रमः ॥ त्रीणितत्रप्रवर्त्ततेदुर्भिक्षं
मरणंभयं ॥ १४ ॥ महाश्मनेकनिष्ठेयंभवद्भिःसंनिवेशिता ॥ तस्मात्सर्वेजडी
भूतानदीरूपाभविष्यथ ॥ १५ ॥ इयंचदक्षिणेभागेह्युपविष्टामहासने ॥ त

1241

राम॰

४७

त्रस्यतस्यच॥ तन्मेकथयधर्मज्ञ विस्मयोमेमहामुने॥२॥ नारदउवा
च॥ कृष्णाकृष्णतनुःसाक्षाद्धैण्यादेवोमहेश्वरः॥ तत्संगमप्रभावंतुनालं
वक्तुंचतुर्मुखः॥३॥ तथापितत्समुत्पत्यकीर्तयिष्यामितच्छृणु॥ चाक्षुष
स्यांतरेपूर्वंमनोर्देवः पितामहः॥४॥ सह्याद्रिशिखरेरम्येयजमानोयतोभ
वेत्॥ कृत्वायज्ञससंभारान्सर्वेदेवगणैर्वृतः॥५॥ युक्तोहरिहराभ्यांचयद्रि
रेशिखरेययौ॥ भृग्वादयोमुनिगणामुकुर्त्तेब्रह्मदेवते॥६॥ तस्यदीक्षा
विधानायसमाजंतत्रचाक्रिरे॥ ऽथज्येष्ठांस्वरांपत्नीमाहूयचकुरोश्व
री॥७॥ सासप्तैरागतातावद्भृगुर्विष्णुमुवाचह॥ भृगुरुवाच॥ विष्णो
त्वयास्वराहूत्याप्यागतानहिसत्वरं॥ मुहूर्त्तोतिक्रमश्चैवकार्योदीक्षावि

धन्योसिविप्राग्रपूततस्त्वयेतद्धुतंकृतंतुष्टिकरंजगद्गुरोः ॥ यदर्थनागाप्तफलं
मुरारेः ॥ प्रणीयथ्यातेस्मानिरियंसलोककृतां ॥ २८ ॥ धर्मदत्तोप्यसौजातप्रत्यय
स्तद्धुतेस्थितः ॥ देहान्तेतद्द्विनोः स्थानंभार्याभ्यामन्वयात्किल ॥ २९ ॥ ना
रदोउवाच ॥ इत्थंतौधर्मदत्तंतमुपदिश्यविमानगौ ॥ तयाकलहयासा
र्द्धंवैकुंठभवनंगतौ ॥ ३० ॥ यइतिहासमिमंपुरामवंश्रृणुतोयश्चपमान्न
ठन्नपि ॥ हरिसंन्निधिकारिणीमतिंलभतेस्यानमित्थंजगद्गुरो ॥ ३१ ॥
इतिश्रीपद्मपुराणेकार्तिकमाहात्म्येत्रयोविंशोध्याय
२३ ॥ पृथुरुवाच ॥ कृष्णावेण्यतटीयस्मात्त्प्रोक्तविष्णुगणैः पुरा ॥ वा
णिकूप्रारीरात्कलहात्वयासंपरिकिर्तिता ॥ १ ॥ प्रभावोयंतयोर्नद्योः किंवासे

का. मा.
४६

त्वाचनिजसारूप्यंवैकुंठमानयद्धरिः तदाप्रभृतितत्स्थानेहरिसेवनमिति
स्थितं चक्रसंघर्षणाद्यस्मिन्पाषाणेपिहिलांछितं तावितोविष्णुलोले
केजयश्चविजयश्चह नित्यंविष्णुप्रियौनास्थौरक्षकौलेहित्वयाद्विज: २२
पुतस्त्वमपिधर्मज्ञोनित्यंविष्णुव्रतोस्थितः त्यक्त्वामात्सर्यदंभोहिभवस्व
समदर्शनः २३ तुलामकरमेषेषुचप्रातःस्नायीसदाभव एकादशीव्रतेनि
ष्ठस्तुलसीवनपालकः ब्राह्मणानपिगाश्चापिवैष्णवांश्चसदाभज मसूर
रिकामाषनालंईताकमपिनाग्रहीत २५ एवमेवाहितद्विजोःसंगच्छे
त्परमंपदं प्राप्तोधर्मदत्तत्त्वंतद्भक्त्यैवयथातथा २६ नवातस्माद्व्रताद
स्माद्विष्णुसंतुष्टिकारकात नयज्ञानिचदानानितीर्थान्यधिकानिवै २७

1244

का० नं०

४५

1245

नुं ॥ सापयोश्च न वृतितौ यथा चतुरमापतिं ॥ १२ ॥ जयविजयउचतुः ॥ भक्तौ
वावां कथं देवग्राहमातंगयोर्निगो ॥ न विष्यावकपासिंधौ तच्छापो विनिवर्ततां
१३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मद्भक्तयोर्वचो सत्यं न कदाचिद्भविष्यति ॥ मयापि
नान्यथाकर्तुं शक्यं तेतु कदाचन ॥ १४ ॥ प्रह्लादवचसा स्तंभेप्याविर्भूतोप्यहं पुरा
तथा वरीयवाक्येन जातो गजेंद्रग्राह किल १५ तस्माद्युवाभ्यां निर्मोक्ष शापाद्भवुन्न
यस्त्वयंततो लभेतामत्यदंतिनमित्युक्त्वांतर्दधे हरिः १६ ततस्तौ ग्राहमा
तंगौ श्राप्तौ गंडकीतटे जातिस्मरौ तु तद्योन्यामपि विष्णुव्रतस्थितौ १७ क
दाचित्सगजस्नातुं कार्तिके गंडकीं गतः यावज्जग्राह तं ग्राहः संस्मरन्शाप
कारणं १८ ग्राहगृहीतोसौ नाग संस्मरन्श्रीपतिं तदा तावदाविर्भूद्विष्णुः
शंखचक्रगदाधरः १९ ततस्तौ ग्राहमातंगौ चक्रक्षिप्रासमुद्धृतौ १९ द

देवस्यतुहृष्टेवपुत्रौद्वौसंबभूवतुः ३ तस्यामेवभवत्पश्चात्कपिलोयोमधर्मवित्
जयश्चविजयश्चैवविष्णुभक्तिरतौसदा ४ नित्यमष्टाक्षरीजाप्यौविष्णुव्रतकरा
वुभौ साक्षात्कारंददौविष्णुर्जयोर्नित्यार्चनेसदा ५ मरुत्तेनकदाचित्तानाहूतौ
यज्ञकर्मणि जग्मतुर्यज्ञकुशलौदेवर्षिगणसेवितौ ६ जयस्तत्राभवद्ब्रह्मा
याजकोविजयोभवत् ततोयज्ञविधिंकृत्स्नंपरिपूर्णंप्रचक्रतुः ७ मारुतो
वभृतोस्नातस्ताभ्यांवित्तंददौबहु ततस्मादाययौवित्तंजग्मतुःस्वाश्रमंप्र
ति ८ जयोब्रवीत्समोभागःविभक्तामितितत्रसः विजयश्चाब्रवीतत्रयल्लब्धं
येनतस्यतत् ९ ततोसपज्जयःक्रोधाद्विजयंलुब्धमानसः गृहीत्वानददासि
यतस्माद्ग्राहोभवेत्ततः १० विजयस्तस्यतच्छापंश्रुत्वाक्षोधाश्रापच्चतं मद
मत्तोसपच्चत्वंतस्मान्मातंगतांव्रजः ११ ततदाचक्रतुर्विष्णुदृष्टानित्यर्चनेवि

स्व कर्मभिः इत्युक्त्वा सोपतद्वह्नौ सर्वेषामेव पश्यतां २९ मुद्गलस्तु तदा क्रोधा
च्छिखामुत्पाट्य जुहुयात् ततस्त्वद्यापि तद्गोत्रे मुद्गलास्तु शिखां विना ३० ताव
दाविर्बभौ विष्णुः कुंडमध्ये भक्तवत्सलः तमालिंग्यात्मसारूप्यं दत्वा वैकुंठमंदिरं ३१
तेनैव सह देवेशो जगाम त्रिदशैः पुनः ॥३२॥ यो विष्णुदासः स तु पुण्यशीलो यश्चो
लभूपः स तु सुशीलनाम ॥ एतावुभौ तत्समरूपभाजौ ह्यस्याः कृतौ तेन रमाप्रियेण ॥
३३ ॥ इति श्रीकार्तिकमाहात्म्ये विष्णुदासचोलचक्रवर्तीवै
कुंठगमनं नाम द्वाविंशोध्यायः ॥ २२ ॥ धर्मदत्त उवाच ॥ जयश्च
विजयश्चैव विष्णुद्वास्थौ श्रुतौ मया ॥ किं नु ताभ्यां पुराचीर्णं यस्मात्तद्रूपधारि
णौ ॥ १ ॥ गणावूचतुः ॥ तृणबिंदोः सुकन्यायां देवहूत्यां पुरा द्विजः क

संनिधिं दीक्षितश्चोलनृपतिर्विष्णुदासं ददर्शह २० वैकुंठभुवनं जातं विष्णुदासं
विलोक्य सः स्वगुरुं मुद्गलं वेगादाहूयेदं वचोब्रवीत् ॥ चोलचक्रउवाच ॥ यत्स
र्द्धयामया चैतत् यज्ञदानादिकं कृतं स विष्णुरूपध्रुग्विप्रो याति वैकुंठमंदिरं २२ दी
क्षितेन मया सम्यक् कृतं वास्मिन्वै मखेत्वया हुतमग्नौ कृतं विप्रा दानाद्यैः पूर्णमानसाः २३
नैवाद्यापि समे देवः प्रसन्नो जायते ध्रुवं भक्त्यैव तस्य विप्रस्य निदानं दर्शने प्रभो २४ त
स्माद्दानैश्च यज्ञैश्च नैव विष्णुः प्रसीदति ॥ भक्तिरेव परं तस्य निदानं दर्शने प्रभो २५
नारद उवाच ॥ इत्युक्त्वा भागिनेयं स्वमभ्यषिंचत नृपासने आबाल्याद्दीक्षितो
यज्ञेष्वपुत्रत्वमगाद्यतः २६ तस्मादद्यापि तद्देशे सदा राज्यं स भोगिनः स्वस्त्रियाः
कजायंते तत्कृता विधिवर्तिनः २७ यज्ञवाटं ततो गत्य वह्निकुंडाग्रतः स्थितः
त्रिरुच्चैर्व्याजहारासौ विष्णो संबोधयंस्तदा २८ विष्णो भक्तिं स्थिरां देहि मनोवाक्का

1248

चविलोक्य स वेगाद्धावन्नदीत्याम्मूर्छितस्सपपात ह १२ यावत्तु संमूर्छि
तं दृष्ट्वा चांडालं सोपि द्विजाग्रणी वेगादभ्येत्य कृपया स्ववस्त्रान्तैरवीजयत्
१३ अथोत्थितं तमेवासौ विष्णुदासो व्यलोकयत् साक्षान्नारायणं देवं
शंखचक्रगदाधरं १४ पीताम्बरं चतुर्बाहुं श्रीवत्सांकं किरीटिनं अतसी
पुष्पसंकाशं कौस्तुभेन स्वलंकृतं १५ तं दृष्ट्वा सात्विके भावे वहतोसौ
पि द्विजोत्तमः स्तोतुं चापि नमः कर्तुं तदा नालं बभूव स १६ अथ प्रा
क्रादयो देवास्तत्रैवाभ्ययुस्तदा गंधर्वाप्सरसश्चापि जगुः सनन्नृतु
स्तदा १७ विमानशतसंकीर्णं देवर्षिगणसंकुलं गीतवादित्रनिर्घोष
स्थानं तदभवत्तदा १८ ततो विष्णुं समालिंग्य स भक्तं सात्विकं व्रतं सा
रूप्यमात्मनो दत्त्वा नयद्वैकुंठमंदिरं १९ विमानवरमारुह्य गच्छतां विष्णु

के: कृत्वा यद्विप्रदेवेऽर्पितं उपहारार्पणं कर्तुं गतः सोप्यहरत्पुनः ३ एवं सप्त
दिनं तस्य पाकं कोप्यहरद्द्विजः ततः सविस्मयः सोथ मनस्येवं व्यचारयत्
४ अहो नित्यं समभ्येत्य कः पाकं हरते मम दैवतन्यासनस्थानमत्या
ज्यं न मया सर्वथा ५ पुनः पाकं विधायान्नं भुज्यते यदि चेन्मया सायंका
लार्चनं चैव परित्याज्यं कथं भवेत् ६ यदि पाकं विधायैव नो कृत्वा नमयाच
चितं अनिवेद्य हरौ सर्वं वैष्णवैर्नैव भुज्यते ७ उपोषितोहं सप्ताहं तिष्ठा
म्यत्र वृतः स्थितः अद्य सचौरं सम्यक् पाकस्य च करोम्यहं ८ इति पाक
विधायास्य तत्रैवालक्षितः स्थितः तावद्ददर्श चाण्डालं पाकं च हरणे स्थि
त ९ कृशांगं दीनवदनमस्थिचर्मावशेषितं तमालोक्य द्विजाग्र्यः प्राञ्
लःप्रयाखिन्नमानसः १० विलोक्यान्नहरं विप्रस्तिष्ठस्तिष्ठेत्यभाषत
कथयत्कन्नरुक्षत्वघृतमेतत् गृहाण भो ११ इत्थं ब्रुवंति विप्राग्र्ये रत्नायान

1250

येवुती पंचैतान्नियमान्कुर्वन्विष्णुतुष्टिकरान्सदा २५ माघकूर्जेवुतंस
म्यक्तुलसीवनपालनं एकादशीवृतंजाप्यो द्वादशाक्षरविद्यया २६ उपचा
रैःषोडशभिर्नृत्यगीतादिमंगलैः नित्यंविष्णोस्तथार्चाव्रतान्येतानि
सा करोत् २७ नित्यंसमस्मरन्विष्णोगच्छन्नंजल्पन्नपि प्रकरोद्वि
ष्णुतुष्ट्यर्थसोद्यापनविधिंतदा ॥२८॥ एवंसमाराध्ययेतौश्रियःपतितयोस्तुचोलेश्व
रविष्णुदासयोः ॥ प्रगाढकालोऽभूत्तत्स्पर्धयोस्तत्रनिष्ठसर्वेन्द्रियकर्मणोस्तदा
२९ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेकार्तिकमहात्म्ये एकविंशोध्याय
॥ ॥गणाः ऊचुः॥ कदाचिद्विष्णुदासोथकृत्वानित्यविधिंद्विज पा
ककर्मकरोत्तावदहरत्कोपलक्षितः १ हृतंपाकमदृष्ट्वापिपुनर्नैवाकरो
त्तदा सायंकालार्चनस्यासौवृतभंगभयाद्विज २ द्वितीयेह्निकृतंपा

न्रपश्रिया॥ कियद्विष्णुकृतं सर्वं त्वयाचीर्णं वदस्व तत्॥ १७॥ गणा ऊचु न्रुणुष्व
राजचक्रवर्त्ताप्रहस्य सन्नृपोत्तमः॥ विष्णुदासं तदा गर्वादुवाच वचनं नृपः॥ १८॥
राजोवाच॥ इत्थं चेद्वद से विप्र विष्णु भक्त्या तिगर्वितः॥ भक्तिस्तु कियती विष्णौ
दरिद्रस्याधनस्य च १९ यज्ञदानादिकं चैव विष्णोस्तुष्टिकरं कृतं वापी दे
वालयं सर्वं तत्कृतं विप्र त्वया ह्यचित् २० इत्यपास्यापि ते गर्वं मियति व्रतिम
तिजः तच्छृणुध्वं वचो मह्यं सर्वे पश्यन्ते द्विजातयः २१ साक्षात्कारं महं विष्णो
रेवचादेगमिष्यति॥ पश्यन्ति सर्वेपि ततो भक्तिं ज्ञास्यति चावयोः॥ २२॥ पा
र्षदाऊचुः॥ इत्युक्त्वा स नृपो गच्छन्निजराजगृहं प्रति आरंभं चैव यज्ञं
कृत्वाचार्यं समनुज्ञाल्के २३ ऋषिसिद्धमयाप्रयंक्तुं कुन्तवं कुदक्षिणं यद्धु
त्वाकृतं सर्वं गयासेत्रे समस्तिमत्तं २४ विष्णुदासोपि तत्रैव तस्थौ देवाल

यत्रासौजगतांनाथोयोगनिद्रामुपासते ८ तत्रश्रीरमणंदेवंसंपूज्यविधिव
न्नृपः मणिमुक्ताफलैरम्यैः स्वर्णपुष्पैश्चशोभनैः ९ प्रणम्यदंडवद्भाव
दुपविष्टस्ततत्रवै तावद्ब्राह्मणमायांतमपश्यद्देवसंनिधौ १० देवार्चनार्थ
मायांतंतुलस्युदकपाणिनं स्वपुरवासिनंतत्र विष्णुदासाह्वयंद्विजं ११ तत्रा
गत्यसविप्रोर्चद्देवदेवंनरेश्वर विष्णुसूक्तेनसंस्थाप्यतुलसीमंजरीदलैः १२
तुलसीरजयातत्ररत्नपूजापुराकृता आच्छादितांसमालोक्यराजाक्रुद्धो
ब्रुवीद्द्विज ॥ १३ ॥ चोल उवाच ॥ माणिक्यस्वर्णपूजात्रशोभाद्यायामयाकृता
विष्णुदासकथंसेयमाच्छन्नातुलसीदलैः ॥ १४ ॥ विष्णुभक्तिंनजानासि
वराकोशमतेमया ॥ यस्त्विमामतिसोभाढ्यांपूजामाच्छादयस्यहि ॥ १५ ॥ इ
तितद्वचनंश्रुत्वासक्रोधः सद्विजोत्तमः ॥ राजगौरवमुत्सृज्यजगामनृपव
नंतद ॥ १६ ॥ विष्णुदास उवाच ॥ ४ राजन्भक्तिंनजानासिगर्वितोसि

रुद्र उवाच ॥ इत्येतद्वचनं श्रुत्वा धर्मदत्तः सविस्मयः ॥ प्रणम्य दंडवद्भूमौ
वाक्यमेतदुवाच ह ॥ १ ॥ धर्मदत्त उवाच ॥ आराधयंति सर्वेपि विष्णुं
भक्त्यार्त्तिनाशनं यज्ञदानव्रतैस्तीर्थैः तपोभिश्च यथाविधिः २ विष्णु
प्रीतिकरं तेषां किंचित्साम्यप्रकारकं ॥ यत्कृत्वा यानि सर्वाणि तानि सर्वाण्य
पि भवंति हि ॥ ३ ॥ गणाः ऊचुः ॥ साधु पृष्टं त्वया विप्र शृणुष्वैकाग्रमान
सः सेतिहासकथामेतां कथ्यमानां पुराभवं ४ कांचीपुर्यां पुरा चोलश्चक्र
वर्त्ती बभूव ह: तस्याह्वयेवते देशाश्चोला इति प्रथां गता ५ यस्मिन्
शासति भूचक्रं दरिद्रो वापि दुःखितः पापबुद्धिः सरूपापि नैव कश्चिद
भवेन्नरः ६ यस्याप्यनंतयज्ञस्य ताम्रपर्णीतटावुभौ सुवर्णयूपैः शोभा
ढ्यावास्तां चैत्ररथोपमौ ७ स कदाचिद्गाद्राजा ह्यनंतशयनं द्विज

1254

४० ष्टसहस्राणिभार्ययाह्ययुतस्त्यते ततः पुन्यक्षयेजातेयदायास्यसिभू
तले २३ सूर्यवंशोद्भवोराजाविख्यातस्त्वंभविष्यति नाम्नादशर
थस्तत्रभार्याह्ययुतः सुतः २४ तृतीययानयाचापियातेपुण्य
ऽभागिनी तत्रापितवसांनिध्यंविष्णुर्दास्यतिभूतले २५ आ
त्मानंतवपुत्रत्वेप्रकल्प्यामरकार्यकृत् तवजन्मव्रतादस्माद्धिकुंसे
तुष्टिकारकात् २७ नयज्ञानचदानानिनतीर्थान्यधिकानिवै २८ य
न्नोसिविप्राग्र्यतत्त्वयैतद्धृतंकर्त्तंतुष्टिकरंजगद्गुरोः यद्दृष्टंनाना
न्नाकान्तुरारैः प्रणीयतेस्माभिरियंसलोकता ॥३०॥ इतिश्रीका
पद्मपुराणेकार्तिकमहात्म्येविंशोध्यायः ॥२०॥ ना

कृतंपापंतद्विलयंगतं १५ स्नानेरेवगतंपापंयद्दस्यापूर्वकर्मजं हरिजागर
णात्तेसुविमानमिदमास्थिताः १६ तुलसीश्रुजनाद्यैस्तुकार्तिकेकव्रते
कृतैः विष्णुसांनिध्यमापन्नात्वयादत्तेकृपालुना १७ त्वमप्यस्यभवस्यां
तेभार्योभ्यांसहयास्यासि वैकुंठभवनंविष्णोःसान्निध्यंचस्वरूपता १८
तेधन्याःकृत्यकृत्यास्तेतेषांचसफलोभवः येर्भक्त्याराधितोविष्णुधर्म
दत्तयथात्वया १९ सम्यगाराधितेविष्णुःकिंनयच्छतिदेहिनां औत्तानव
र्हिणियेनध्रुववेस्थापितःपुरा २० यन्नामस्मरणाद्देवदेहिनोयांतिसद्गतिं
ग्राहग्रहीतोनागेंद्रोयन्नामश्रवणात्पुरा २१ विमुक्तःसंतुधिप्राप्तोयतो
यमयसंज्ञितः अतस्त्वयार्चितोविष्णुस्त्वसान्निध्यंददास्यति २२ वकुन्य

३९ कलहोवाच ॥ त्वत्प्रसादोद्विजश्रेष्ठ विमुक्ता निरयादहं ॥ पापाब्धौ मज्जमाना
नायास्त्वं नौस्वरूपोसि मे कृत ॥९॥ नारद उवाच ॥ इत्थं सा वदती विप्रद
दर्शायांतमंबरात् विमानं भास्वरं युक्तं विष्णुरूपधरैर्गणैः ॥ अथ सा तद्वि
मानाग्रद्वारस्था ताभ्यामवरोपिता पुण्यशीलसुशीलाभ्यां अप्सरोगणसे
विता १० तद्विमानं ततः पश्यन् धर्मदत्तः सविस्मयः पपात दंडवद्भूमौ दृष्ट्वा
तौ विष्णुरूपिणौ ११ पुण्यशीलसुशीलौ च तमुत्थाप्य नतं द्विजं संप्रशंसने
दयन्वाक्यमूचतुर्मधुरं हितं ॥ १२ ॥ गणाः ऊचुः ॥ साधु साधु द्विजश्रेष्ठ
यस्त्वं विष्णुरतः सदा दीनानुकंपी धर्मज्ञो विष्णुव्रतपरायणः १३ आ
बाल्यात्त्वहेतद्व्रतं त्वया कार्तिकव्रतं कृतं तस्या अर्द्धदानेन पुण्यं द्विगुणमा
मागतं १४ त्वत्पुण्यस्यार्द्धं नागिन्या यद्दत्तं यदस्याः सर्वसंचितं जन्मांतरशतो

त्वंचममनानसं नैवानिहन्तिमायातित्वामनुद्धृत्यदुःखिता २ पात 1258
कंचतवात्युग्रयोनिजयविपाकदं नैवाल्पैः क्षीयतेपुण्यैः प्रेतत्वंचा
तिगर्हितं ३ तस्मादाजन्मजनितंजन्मयाकार्तिकव्रतं तस्यपुण्य
स्यार्द्धदानेनसद्यस्त्वमवाप्नुहि ४ कार्तिकव्रतपुण्येननसाम्ययांति
सर्वथा॥ यज्ञदानानितीर्थानिव्रतान्यपियतोध्रुवं ५ ॥नारदउवा
च॥ इत्युक्त्वाधर्मदत्तोसोयावत्तामभिषिंचयत् तुलसीमिश्रतोयेन
श्रावयन्द्वादशाक्षरं॥ ६ ॥श्रीकृष्णउवाच॥ तावत्सेताद्विनिर्मुक्ता
ज्वलदग्निशिखोपमा दिव्यरूपधरायातालावण्येनयथेंदिरा ततःसा
दंडवद्भूमौप्रणनामयतंद्विजं उवाचचतदावाक्यंहर्षगद्गदभाषिणी ८

जस्यवै आयाता दक्षिणे देशां हृष्णावेण्योस्तु संगमं २६ तत्तीरे संस्थिता
यावत्तावत्तस्य शरीरतः शिवविष्णुगणौ दूरादपाकृष्टा महागदं २७
ततस्तस्मात्तया दृष्टा भूमत्या स्त्र द्विजोत्तमः ऋजूस्ततुलसीवारि सिस
गिगतपापयो २८ तत्कृपाकुन्न विप्रश्च कष्यनुत्तिमवाप्यह योनित्रया
दुगुनावादास्याश्च प्रेतयोनितः २९ इत्यनिशम्य कलहा वचनं द्विजा
ग्र्यः तत्कर्मपाकभय विस्मय दुःखयुक्तः तत्कृत्लानिदर्शनकृपात्व
लचित्तवृत्तिः ध्यात्वा चिरं स वचनं निजगाद दुःखात् ॥ ३० ॥ इति श्रीप
द्मपुराणे कार्त्तिकमहात्म्ये कलहोपाख्याने एकोनविंशो ध्या
॥ २९ ॥ धर्मदत्त उवाच ॥ विलयं यांति पापानि तीर्थदानव्रतादिभिः
प्रेतदेहस्थितायास्ते तेष्वनेवाधिकारिता १ त्वद्दृष्टिनिदर्शनादस्मात्तव

अनया किं कृतं कर्म्म चित्रगुप्त विलोकय ॥ १८ ॥ प्राप्नोत्येषा वतत्कर्म फलं शुभ
मथाशुभं ॥ कलहोवाच ॥ चित्रगुप्तस्तदा वाक्यम भर्त्स्यं यन्मामुवाच ह ॥ १९
चित्रगुप्त उवाच ॥ अनया तु शुभं कर्म्म कृतं किंचिन्न विद्यते मिष्टान्नं भुंज
मानेयं न त्वं भर्त्रे रति दर्पिणी ॥ २० ॥ विष्टादष्करीयोन्यां तस्मात्तिष्ठतु भोजनः पाक
भांडे सदा भुंक्ते गुप्त चैषा यतस्ततः ॥ २१ ॥ तस्माद्देषा बिडालस्या न त्वं जातापत्यभ
क्षणात् भर्त्तारमपि चो[illegible]स्य[illegible]घातकृ तोनया ॥ २२ ॥ तस्मात् प्रेतशरीरे पिति
ष्ठत्वेषाति निंदिता ॥ अनेकेषाम् रुद्ध्वा पुण्यितातावकैः हरेः ॥ २३ ॥ तत्र प्रेतशरी
रस्याचिरति[illegible]त्विय ततः ॥ ऊर्ध्वयोनिं नयत्वेषा भुनक्त्वा शुभकारिणी ॥ २४ ॥ क
लहोवाच ॥ आह प[illegible]दत्वांक्रान्निप्रेतदेहास्थिता किल ॥ सुबुद्धिनामपी
डितां त्यर्थं दुःखिता ॥ [illegible]कमण्या ॥ २५ ॥ ततः क्षुत्पीडिता नित्यं शरीरं वा[illegible]

विंधुयास्युत्तमगतिंप्रभुमं ॥ ११ ॥ नारद उवाच ॥ तां दृष्ट्वा पुण्यनामा ग्रेवद
मानां स्वकर्मजां ॥ प्रीतोवाविस्मितो विष्णुस्तदा वचनमब्रवीत् ॥ १२ ॥ ध
र्मदत्त उवाच ॥ केन कर्मविपाकेन त्वं दृशामीदृशीं गता ॥ कस्त्वं का
का च किंशीला तत्सर्वं कथयस्व मे ॥ १३ ॥ कलहोवाच ॥ सौराष्ट्रनगरे ब्र
ह्मन् भिक्षुर्नामाभवद्द्विजः ॥ तस्याहं गृहिणी पूर्वं कलहाख्याति विश्रुता ॥ १४
न कदाचिन्मया भर्तुर्वचसापि शुभं कृतं ॥ नारद उवाच ॥ नार्पितं
तस्य मिष्टान्नं न भर्तुर्वचनशीलया ॥ १५ ॥ कलहप्रियया नित्यं मयोद्विग्न
मना यदा परिणेतुं तदा सान्यां मतिं चक्रे पतिर्मम ॥ १६ ॥ ततो गरं समा
दाय प्राणास्त्यक्ता मया द्विज ॥ प्रबद्ध्य बध्यमानां मानिन्युः स
यमानुगाः ॥ यमश्च मां तदा दृष्ट्वा चित्रगुप्तमपृच्छत ॥ यम उवाच

ब्राह्मणो धर्मविक्रेपि इद्धर्मदज्ञोति विक्रतः ३ विष्णुव्रतकरः सम्यक्त्वविष्णु
पुजारतः सदा द्वादशाक्षरविद्यायाः जपनिष्ठोतिथिप्रियः ४ कदाचि
त्कार्तिके मासि हरिजागरणाय सः रात्र्यां तु यामशेषायां जगाम हरिमंदि
रं हरिपूजोपकरणानुगः स्वयं जलान्तदा तेन दृष्टा समायांती राक्षसी भीमनि
स्वना ६ वक्रदंष्ट्राललज्जिह्वा निमग्नारक्तलोचना दिगंबरा शुष्कमांसा लंबो
ष्ठी घुर्घुरस्वना ७ तां दृष्ट्वा भयसंत्रस्त कंपितावयवस्तदा पूजोपकरणै
र्वेगात्ताडयामास स हन्तद्धयात ॥८॥ संस्मरन्न हरेर्नाम तुलसीयुक्तवारिणा
सो हन्यात के तस्मात्तस्याः सर्वमंगलं ॥९॥ अथ संस्मृत्य सा पूर्वजन्मकर्म
विपाकजं स्वां दशां ज्ञानवुवी हिप्रं [illegible] दंडवत्प्रणनाम सा १०
कलहोवाच ॥ पूर्वजन्मविपाकेन दशामेतां गतास्म्यहं तत्कथं तु पुन

का० मा०

कार्त्तिकस्य सिते पक्षे नवम्यां मुदिते रवौ राके वै भोजयेद्विप्रा स्युः कोटि भोजिता

३६ श्रिते २३ द्वादश्यां तुलसीपत्रं धात्रीपत्रं तु कार्त्तिके लुनाति स नरो गच्छेन्नर

कान्नातिगर्हितान् २४ धात्रीछायां समाश्रित्य कार्त्तिकेन्नं बुनक्तियः ॥ आन्न 1263

संसर्गजं पापमावर्षं तस्य नश्यति २५ विष्णुदेवेषु सर्वेषु पूजितस्तेन सर्वदा

धात्रीतुलस्यामाहात्म्यं मयि देवश्चतुर्मुखः २६ न समर्थो भवेद्वक्तुं यथा दे

वस्य सार्ङ्गिणः २७ धात्रीतुलस्योद्भवकारणं यः शृणोति यः श्रावयते च

नत्या ॥ विधूतपापाः सह पूर्वजैः सहस्वर्गं व्रजत्यनन्तविमानसंस्थः ॥ २८ ॥ इ

ति श्रीकार्त्तिकमहात्म्ये पद्मपुराणे तुलसीमहात्म्यवर्ण

नो नामाष्टादशोध्यायः ॥ १८ ॥ पृथुरुवाच ॥ सेतिहासमिदं वृत्त

न्महात्म्यं कथितं त्वया ॥ श्रुत्वाश्चर्यकरं सम्यक् तुलस्यायत्पृष्टं मया १

यदूर्जे व्रतिनः सम्यक् फलमहत्युदाहृतं ॥ तत्पुनर्वृहि माहात्म्यं केन विणि

मिदं व्रतं ॥ २ ॥ नारद उवाच ॥ आसीत्सह्याद्रिशिखरे करवीरपुरे पुरा राम

३६

वादयोदेवास्तिष्ठंतितुलसीदले १४ तुलसीमंजरीयुक्तोयस्तुप्राणान्विमुंचति
यमोपिनेक्षितुंशक्तोयुक्तंपापशतैरपि १५ तुलसीकाष्ठजंयस्तुचंदनंधा 1264
रयेन्नर तद्देहंनस्पृशंत्यापंक्रियमाणमपीहयत् १६ तुलसीविपिनछायायां
यत्रयत्रभवेन्नृप तत्रश्राद्धंप्रकर्तव्यंपितृणांदत्तमक्षयं १७ धात्रीछाया
सुयः कुर्यात्पिंडदानंनृपोत्तम: मुक्तिंप्रयांतिपितरस्तस्ययेनिरयेस्थिता:
१८ मूर्ध्निघ्राणेमुखेचैवदेहेचनृपसत्तम: यस्तधात्रीफलंयस्तुसुखिनव
तिमानव: १९ धात्रीफलंचतुलसीमृत्तिकाद्वारकोद्भवा: यस्यदेहे
स्थितानीत्यसजीवन्मुक्तिरुच्यते २० धात्रीफलैस्तुसंमिश्रेतुलसीयत्रसंयु
ते: जलैस्नातिनर: स्तस्यगंगास्नानफलंस्मृतं २१ देवार्चनंनर:कुर्याद्धात्री
पत्रैःफलैस्तथा सुवर्णमणिमुक्ताद्यै: रर्चनस्याप्नुयात्फलं २२ तीर्थानिमु
नयोदेवा: यज्ञा: सर्वेपिकार्त्तिके नित्यंधात्रीसमाश्रित्यतिष्ठंत्यर्कितुला

तेचापितुलसीधात्र्योरागेणैवावलोकयन् ४ यत्रहृष्ट्वापुरावीजमार्ययैवसमर्पि
ते तस्मात्तदुद्भवानारीतस्मिन्तर्षापराभवन् ५ अतस्साववरीत्याख्यातनवाप्या
तीवगर्हिता धात्रीतुलस्यानद्भागौतस्यप्रीतिप्रदेसदा ६ ततोविस्मृतदुःखो
सौविष्णुस्ताभ्यांसहैवतु वैकुंठमगमद्धृष्टः सर्वदेवनमस्कृतः ७ कार्त्तिकोद्याप
नोविष्णोस्तस्मात्पूजाविधीयते तुलसीमूलदेशेस्यप्रीतिदासायतस्ततः ८ तु
लसीकाननंराजन्गृहेयस्यावतिष्ठते तद्गृहंतीर्थरूपंतुनयांतियमकिंकराः ९
सर्वपापहरंपुण्यंकामदंतुलसीवनं रोपयंतिनराः श्रेष्ठातेनपश्यंतिभास्करिं १०
दर्शनंनर्मदायास्तुगंगास्नानंतथैवच तुलसीवनसंसर्गः सममेतत्त्रयंस्मृतः ११
रोपनात्पालनात्सेकात्दर्शनाच्चिंतनान्नृणां तुलसीदहतेपापंवाङ्मनका
यः संचितं १२ तुलसीमंजरीभिर्यः कुर्याद्धरिसर्चनं नसगर्भगृहंयातिमु
क्तिभागीनसंशयः १३ पुष्कराद्यानितीर्थानिगंगाद्याःसरितानिच वासुदे

ततः सर्वेपितेदेवागत्वातत्रावपनोदिताः॥ गौरींलक्ष्मींसुरांचैवप्रणेमुर्भक्ति
वत्सलाः॥२६॥विजानिप्रददुस्तेभ्योवाक्यमूचुस्तदानृप॥देव्युवाच॥
इमानितत्रविजानिविष्णुर्यत्रावतिष्ठति॥२७॥निर्वपध्वंततःकार्यंनव
तासिद्धिर्भविष्यति॥२८॥नारदउवाच॥ततःसुहृष्टाःसुरासिद्धसंहाः पृष्ट
घ्वविजानिप्रविक्षिप्तुश्च॥ वृंदाचितान्भमितलेसयत्रविष्णुसदातिवृद्धसो
ऽप्तिः॥३०॥इतिश्रीपद्मपुराणेकार्तिकमहात्म्येजालंधरव
धोनामसप्तदशोध्यायः॥१७॥नारदउवाच॥क्षिप्तेभ्यस्तत्र
विजेभ्योवनस्पत्यसमुद्भवत्. धात्रीचमालतीचैवतुलसीचनृपोत्तमः १
धात्रिजवास्मृताधात्रीमानवामालतीस्मृता गौरिभवाचतुलसीतमसत्व
रजोगुणाः २ स्त्रीरूपिन्योवनस्पत्याद्दृष्ट्वाविष्णुस्तदानृप संभ्रमादुद
तिष्ठत्सहवृंदारूपेणमोहितः ३ दृष्ट्वाचतेनताराःगात्कामाग्यात्केनचेतसा

दिछया विश्वमिदंभवाभवौतनोतिमूलप्रकृतिंनतास्मतां ॥२८॥ पाहित्रयो
विंशतिभेदशक्तिताजगत्त्रयोवेसमाधिष्ठितापरा ॥ यद्रूपकर्माणिचतुराकराद
यस्तयेपिदेवानविदुर्नतास्मतां ॥२९॥ यद्भक्तियुक्ताःपुरुषास्मनित्यंदारिद्र
संमोहपराभवादीन् ॥ नप्राप्नुवंत्येवहिभक्तवत्सलांसदेवमूलप्रकृतिंनता
स्मता ॥३०॥ नारदउवाच ॥ स्तोत्रमेतत्त्रिसंध्यायः पठेदेकाग्रमानसः ॥ दा
रिद्र्यमोहदुःखानिकदाचिन्नस्पृशंतितं ॥३१॥ इतिस्तुवंतितेदेवातेजोमंडल
मध्यगा ॥ दृष्टस्तुर्गगनेतत्रज्वालाव्याप्तदिगंतरं ॥३२॥ ततस्तन्मध्यादुरतीस
वृश्रुश्रवुव्योमचारिणी ॥ आद्यशक्तिउवाच ॥ अहमेवत्रिधाभिन्ना
तिष्ठामिविविधैर्गुणैः ॥३३॥ गौरीलक्ष्मीसुराचेतिरजसत्वतमोगुणैः ॥ त
त्रगच्छततःसर्वाविधास्यतेवसुंधरा ॥३४॥ नारदउवाच ॥ इत्येतामी
रितंवाचंश्रुत्वाचांतर्धानमगान्महः ॥ देवानांविस्मयोत्फुल्लनेत्राणांनतदानप

२६ महादेव त्वया देव रक्षिता शत्रुयद्भयात् किंचदन्यतसमुद्भूतं तत्र किं करवा
महे १५

परमसंक्रुद्धो रुद्रो रौद्रवपुर्द्धरः ॥१०॥ चक्रं सुदर्शनं नाम चिक्षेपादित्यवर्चसं ॥
प्रदहत्तं वदिशो वेगात्तदा साह्य जलंधरं ॥११॥ जहार तच्छिरः कायान्महद्दा
यत्सलोचनं ॥ रथात्कायपपात श्च नादयन्वसुधातलं ॥१२॥ तेजश्च निर्गतं दे
हात्तद्रुद्रे लयमागमत् ॥ वृंदादेहोद्भवं तेज तद्वार्यो लयमागतं ॥१३॥ ब्रह्मवृ
न्दादयो देवाः हर्षादुत्फुल्ललोचना ॥ प्रणम्य शिरसा रुद्रं शशंसुर्विष्णुचेष्टि
तं ॥१४॥ देवा ऊचुः ॥ वृंदा लावण्यसंभ्रांतो विष्णुस्तिष्ठति मोहितः ॥ ईश्व
रोवाच ॥ गच्छध्वं शरणं देवा विष्णोर्मोहानुपत्तये ॥ वारण्या मोहिनीं माया
सा वः कार्यं करिष्यति ॥१६॥ नारद उवाच ॥ इत्युक्तो नर्दधे देवः सह
भूतगणैस्तदा ॥ देवाश्च तुष्टुवुर्मूल प्रकृतिं भक्तिवत्सलां ॥१७॥ देवा ऊ
चुः ॥ यदुद्भवा सत्वरजस्तमोगुणाः सर्गस्थितध्वंसनिदानकारणाः ॥ य

॥ ततो जलंधरो दैत्यो रुद्रमद्भुतविक्रमं ॥ चकार मायया गौरीं मोहयन्निव
कं तदा ॥ १ ॥ रथोपरिगतां बद्धां रुदतीं पार्वतीं शिवः ॥ निशुंभशुंभमुख्यैश्च वध्यमा
नां ददर्श ह ॥ २ ॥ गौरीं तथाविधां दृष्ट्वा शिवोप्युद्विग्नमानसः ॥ अवाङ्मुखो स्थि
तस्तूष्णीं विस्मृत्य स्वपराक्रमं ॥ ३ ॥ ततो जलंधरो वेगात्त्रिभिर्व्याधसायकैः ॥ आ
पुंखमग्नैस्तैरुद्रो सिरस्युरसि चोदरे ॥ ४ ॥ ततो जज्ञे सतो मायां विष्णुनानुप्रबोधि
तः ॥ रौद्ररूपधरो यातो ज्वालामालातिभीषणः ॥ ५ ॥ तस्यातीव महारौद्रं रूप
दृष्ट्वा महासुरः ॥ नसेकुरग्रतः स्थातुं भेजिरे ते दिशो दिश ॥ ६ ॥ ततः शापदद्धो
रुद्रस्तयोः शुंभनिशुंभयोः ॥ ममयुद्धादपक्रांतो गौर्यावध्यौ भवष्यथः ॥ ७ ॥
तावज्जलंधरो वेगाद्धृष्टिं निसितैः सरैः ॥ बाणांधकारसंछन्नं यथाभूत्तदव
महत् ॥ ८ ॥ यावद्रुद्रो [illegible] तस्य बाणगणांतरं ॥ यावत्स परिघेणाशु
जघान वृषभं बली ॥ ९ ॥ वृषस्तेन प्रहारेण परावृत्तो रणांगणात् ॥ ततः

प्रचिछेट

ख्यातमेवहि ॥ निर्भर्त्स्यक्रोधसंतप्तावृंदावचनमब्रवीत् ॥ २५ ॥ वृंदो
वाच ॥ धिक्तदेवहरेःशीलंपरदाराभिगामिनं ॥ ज्ञातोसित्वंमयासम्य
ङ्मायाप्रच्छन्नमानसः ॥ २६ ॥ यौत्वयामाययाव्यक्तौस्वकीयौदर्शितौम
म ॥ तावेवराक्षसौभूत्वाभार्यांतवहरिष्यतः ॥ २७ ॥ त्वंचापिभार्यया
व्यक्तौस्वकीयौदर्शितौमम तावेवराक्षसौभूत्वाभार्यांतवहरिष्य
तौ ॥ २८ ॥ त्वंचापिभार्यादुःखार्तोवनेकपिसहायवान् । भ्रमसर्पेश्व
रेणायंयस्तेशिष्यत्वमागतः ॥ २९ ॥ इत्युक्त्वासातदावृंदाप्राविशद्धव्य
वाहनं ॥ विष्णुनावार्यमाणापितस्मिन्नासक्तमानसा ॥ ३१ ॥ ततोह
रिस्तामनुसंस्मरन्मुहुः । वृंदाचिताभस्मरजोवगुंठितः ॥ तत्रैवत
स्थौसुरसिद्धसंघैः । प्रबोध्यमानोपिययौनशांतिं ॥ ३२ ॥ इतिश्रीपद्म
पुराणेकार्तिकमाहात्म्येषोडशोध्यायः ॥ १६ ॥ नारदउवा

वः पुराः सुरवसंवादेर्विनोदयसिमांप्रभो ॥ सकथंनवदस्याद्यवहृत्र भामा
मनागसो ॥ १९ ॥ येनदेवाःसगंधर्वानिर्जिताविष्णुनासह ॥ सकथंतापसेना
द्यत्रैलोक्यविजईहत ॥ नारदउवाच ॥ रुदितेतितदाहृदातंमुनिर्वा
क्यमब्रवीत् ॥ हंदोवाच ॥ कृपानिधेमुनिश्रेष्ठजीवयेनममाप्रियं ॥
त्वमेवास्यपुनर्दानकोजीवनायमतोमम ॥ २१ ॥ नारदउवाच ॥ इ
तितद्वाक्यमाकर्ण्यप्रहस्यमुनिरब्रवीत् ॥ नाहंजीवयितुंशक्तोरु
द्रेणनिहतंयुधि ॥ तथापित्वत्कृपाविष्टएनंसंजीवयाम्यहं ॥ नारद
उवाच ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेविप्रस्तावत्सागरनंदनं ॥ हंदामालिंग्यतद्व
क्त्रंचुचुंबेप्रीतमानसा ॥ २३ ॥ अथवृंदापिभर्तारंदृष्ट्वाहर्षितमानसा ॥ रे
मेतद्वनमध्यस्थातद्युक्तावहुवासरं ॥ २४ ॥ कदाचित्सुरतस्यांतेविष्णुंदृ

मागतामित्यभाषत:॥१०॥मुनिस्तांविहुत्वांदृष्ट्वाराक्षसानुगतांतदा॥ हुं
कारंरौवतौघोरौचकारविमुखौतदा॥११॥तंहुंकारभयत्रस्तौदृष्ट्वातौविमु
खौगतौ॥प्रणम्यदंडवद्भूमौहंदावचनमब्रवीत्॥१२॥हंदोवाच॥राक्ष
ताहंत्वयाघोराद्भयादस्मात्कृपानिधे:॥किंचित्किंतुमुनिश्रेष्ठामिकृपयात्वं
निशामय:॥१३॥जलंधरोहिमद्भर्त्ताहठाद्युद्धंगत:प्रभो॥सतत्रास्तिक
थंयुद्धेतन्मेकथयसुव्रत:॥१४॥नारदउवाच॥मुनि:स्तद्वाक्यमाकर्ण्य
कृपयोर्द्ध्वमवेक्षत:॥तावत्कपीसमायातौतंप्रणम्याग्रतस्थितौ॥१५
तत:स्तद्भूलतासंज्ञौनियुक्तौगगनंगतौ॥गत्वाक्षणार्द्धादागत्यवान
रावग्रतस्थितौ॥१६॥शिर:कबंधहस्तौतौ.दृष्ट्वाब्धितनयस्यसा॥पपात
मूर्छितात्मसौनर्त्तेव्यसनदु:खिता॥१७॥कमंडलजलै:सिक्ता:मुनिना
स्वाससितातदा॥स्वमन्तव्यमेनसावालाहत्वादीनारुरोदह॥१८॥हंदोवाच

1272

गायगतोदैत्यस्यसदनंनि॥१॥प्रथमंहितदादेवीस्वप्नमध्येददर्शह॥भर्ता
रंमहिषारूढंतैलाभ्यंगंदिगंबरं॥२॥कृष्णप्रसूनभूषाढ्यंक्रव्यादगणसेवि
तं॥दक्षिणस्यांगतंमुंडंतमसाव्याप्तंतदा॥३॥स्वपुरंसागरेमग्नंसहसैवा
त्मनासह॥ततः प्रबुध्यसाबालाशुः स्वप्नचविचिन्तिती॥४॥ददर्शादि
तमादित्यंसछिद्रंनिःप्रभंमुकुः॥तदानेष्टमितिज्ञात्वारुदतीभयविह्व
लाः॥५॥कुत्रचिन्नालभत्धर्मंगोपुराहालन्नमिषुः॥ततः सखीद्वययु
तानगरोद्यानमागता॥तत्रापिसागताबालानालभत्कुत्रचित्सुखं॥व
नात्कुनात्तरथ्यातानैववेदात्मनः सुखं॥७॥ततः साभ्रमतीबालाद
दर्शातीवभीषणं॥राक्षसोसिंहवदनोदंष्ट्रानयनभासुरो॥८॥तोदृष्ट्वा
विह्वलातीवपलायनपरातदा॥ददर्शतापसंशांतंसमाधिध्यानमोनमा
स्थितं॥ततस्तत्कंठमासज्यनिजबाहुलतातदा॥मुनेमांरक्षशरणं

पार्वत्यपि नया द्विष्णुं सस्मार मनसा तदा॥ तावद्ददर्श तं देवं नुपतिष्ठं समी
पगं॥ २७॥ पार्वत्युवाच॥ विष्णोजलंधरो दैत्यो कृतवानत्र मद्भुतं॥ तत्किं न
विद्यतते स्ति चेष्टितं तस्य दुर्मते॥ २८॥ श्रीभगवानुवाच॥ तेनैव दर्शितः
पंथा वयमप्यान्कुर्वामहे॥ नान्यथास्य न वेद्ध्यं पतिव्रता सुरक्षितः॥ २९
नारदउवाच॥ जगाम विष्णुरित्युक्त्वा पुनः जालंधरं पुरं॥ अथ रुद्रश्च रा
धर्वाद्दिमुक्ताः संगरे स्थितः॥ ३०॥ अंतर्द्धानगतां मायां दृष्ट्वा स बुबुधे त
दा॥ ३१॥ ततः शिवो विस्मितमानसः पुन। जगाम युद्धाय जलंधरं रुषा॥ सचा
पि दैत्य पुनरागतं शिवं दृष्ट्वा शरौघैः समवाकिरन्रणे॥ ३२॥ इति श्रीपद्म
पुराणे कार्तिकमाहात्म्ये जलंधरोपाख्याने पंचदशोध्यायः॥ १५॥
नारद उवाच॥ विष्णुर्जालंधरं गत्वा तद्दैत्यपुरभेदनं॥ पातिव्रत्यस्य भं

का० मा०

१२७५

स्क० ॥ ३२ ॥ [illegible] कार्त्तिकमहात्मे [illegible] गजेमायां गां धर्वीमद्भुतां रुद्रमोहनीं

[illegible] तंत्रीरनर्द्धनुहृष्ट रुद्रगणाः ॥ तालवेणुमृदंगाश्च वाद्ययंत्र

[illegible] महेश्वरं १ अथ [illegible] नाद विनोहितः ॥ पतितान्यायिधासु

[illegible] महार्णवमारूढः सं [illegible] तमालोकरुद्रं दैत्यो जलंधरः ॥ कामार्त

[illegible] पुनः [illegible] ॥ २० ॥ युद्धे निशुंभशुंभाख्यौ स्थापयत्वा

[illegible] ३ [illegible] नीलग्रीवस्त्रिशूल जटाधरः ॥ २१ ॥ महावृषभमारूढः स

[illegible] ४ [illegible] तमालोकनवक्त्रवक्त्राः ॥ २२ ॥ अन्याय

[illegible] चन्द्रा ॥ यावददर्श चार्वंगी पार्वती दनुजेश्वरः ॥

[illegible] हकाः [illegible] ॥ २४ ॥ अथयज्ञाश्वातदागौरी दानव

[illegible] हृष्टगणा [illegible] दन्तैरमानसा ॥ २५ ॥ तमहृष्टन

[illegible] नमः ७ [illegible] देवेनागात्मनं दुर्दर्यवेदे वो वृषध्वजः २६

राम
३०

पार्वत्यपिनयाद्दिष्णुंसस्मारमनसातंतयतज्वलके॥ ८॥ खड्गरोमशिरःका 1276
पगं॥ ७॥ पार्वत्युवाच॥ विभोजं...स्यचशिरः खड्गेनाकरोद्दिधा॥ ९
विद्यततेस्तिचेच्छितंतंतस्यदुर्मते॥ ...दुवि॥ १०॥ एवमेवहताकेचित्केचिद्बाणैः
यंघावयमप्यान्हक्वामहे॥ नान... स्यातुंगजासिंहादैतायथा॥ ततःको
नारदउवाच॥ जगामविष्णुरित... ११॥ प्राहुयामाससमरेतीव्राबाणानिसम
धर्वाद्दिमुक्ताः संगरेस्थितः॥ ३ पाद्यमयासार्द्धंकिमेभिर्निहतैस्त्वया॥ १२॥ य
दा॥ ३१॥ ततः शिवोविस्मितमानस॥ नारदउवाच॥ इत्युक्ताबाणेसपूत्या
पिटेत्यपुनरागतंशिवंदृष्ट्वाथरौघचिच्छेदतोक्षणवाणैः हसन्निव॥ ततोहया
पुराणेकार्तिकमाहात्म्येजलंधरे मच्छिन्नधन्वाविरथोगदामुद्यम्यवेग
नारदउवाच॥ विष्णुजालंधरंगतद्द्धाकरोत॥ १५॥ तथापिपिनुष्ठनुद्यम्य
...धेकोरामाचंनपाकृतः॥ १६॥ ततोज

कौ० मा०

रुद्र ३२ [illegible]श्री[illegible]र्तिकमहात्म्ये चतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥ नारद

[illegible] तं वीरभद्रं तु दृष्ट्वा रुद्र[illegible]यात् आगतास्ते रणे हि
त्व[illegible] महेश्वरं १ अथ कोलाहलं कृत्वा गणानां चण्डो
रुः [illegible] नारदः संग्रामं प्रहसन्निव २ रुद्रमायान[illegible]
लोका[illegible]पुनः [illegible] संगरे दैत्यान्निजघ्नुः शरैः
शितैः ३ [illegible] सर्वतः प्रविदुद्रुवुः कार्तिक इति ने
दृष्ट्वा[illegible]तदयात् ४ अथ जालंधरादैत्यो वि[illegible] संग
रे [illegible] चन्वाणान्सहस्रशः ५ शुंभो निशुंभ प्रमुख
का[illegible] हकाः खड्गरोमप्रचंडश्च घस्मरश्च शिवं ययुः ६
[illegible] दृष्ट्वा गणवलं शिवः वाणजालैः प्रविछिद्य
[illegible]नः ७ वाणैः दैत्याश्च वाणधाराभिपीडितान

१२७७

२५

[illegible] वीरभद्रं च विंशत्या ननाद जलदस्व
[illegible] समस्तवरः विष्णुशक्तिनिर्भि
न्नं केयूर [illegible] विपरीता [illegible] कार्त्तिकेय जलधे
[illegible] पत २८ तथैव नादेन वी
[illegible] स्तुनः छिन्नत २८ वीर
द्या [illegible] तल [illegible] सप्तभिश्च दृढान्नितु धनु [illegible]
भद्रस्त्रिनवभिर्हृदि [illegible] जगाम [illegible] पात
वक्षसि [illegible] २७ ततो [illegible] ऽ [illegible] सप्त [illegible] वीरभद्र
यामास रथम [illegible] २८ [illegible] पादप वेगेन वीरभद्र
बान्वितः ततस्तौ [illegible] संक्रद्धौ युयुधाते परस्परं २९ वीरभद्र
ततस्तस्य हयान् [illegible] पातयत् धनुश्चिच्छेद दैत्यस्य स वीरः प
रिघायुधः ३० स वीरभद्रस्त्वरया [illegible] जघान दैत्यः परिघेन
मूर्छितः स चापि वीर [illegible] पपात [illegible] रुधिरं समुद्गि

लं चिल्लोकप्रवीरादिनंदीश्वरकार्तिकेयाः ॥ त्वरान्विता दैत्यवरान्सुसक्यानिवा
रयामासुरमर्षिणस्ते ॥ २९ ॥ इति श्रीपद्म[illegible]
[illegible] निदैत्यसैन्यवर्णनेना
१३ [illegible] च ॥ नैगणाधिपतीन्दृष्ट्वा नंदीन सुरस[illegible]सुरदान्
प्रमर्षादन्य[illegible]वतं[illegible]युद्धायदानवाः ॥ २ ॥ नंदिनं कालिनेनि[illegible]शुं
भोलंबोदरं[illegible]था ॥ निशुंभः षण्मुखं वेगादभ्यधावदशंकितः ॥ ३ ॥ नि
शुंभः कार्तिकेयस्य मयूरं पंचभिः शरैः ॥ हृदि विव्याध वेगेन [illegible]षितः स
पपात[illegible]ः ॥ ३ ॥ तत[illegible] शक्तिं धरः शक्तिं यावज्जग्राह रोषितः तावन्नि
शुंभो वेगेन स्वशक्त्या[illegible]तमपातयत् ॥ ४ ॥ ततो नंदीश्वरे[illegible]शोः कालने

[illegible] ना [illegible] यत् विध्वंतं मार्गवं दृष्ट्वा दैत्यसैन्यागणास्तदा २२
[illegible] न्रूपान्निर्जघ्नुर्युद्धदुर्मदा अथाभज्यत दैत्यानां से
[illegible] र्दिता २३ वायुवेगहतायुद्धत्प्रकीर्णात्तणसंहितिः म
[illegible] सेना दृष्ट्वा हर्षगणाययुः २४ निशुंभशुंभौ सेनान्योका
[illegible] देवान् जयस्तेवारयामासुर्गणाः सेनां महाबलाः शु
[illegible] प्राहुर्भीवबलोहकाः २५ ततो दैत्यशरौघास्तैस्त्र
[illegible] विप्रजाः ररुधुः स्वद्विषाः [illegible] सेनाभकपयन् २६
ग[illegible] तैर्भिन्नारुधिरासारवर्षिणः वसंतकिंशुकाभासानप्र
सायतां किंचन २७ पतितापात्यमाना [illegible] छिन्नभिन्नागणाः स्तदा
त्यक्त्वा सं[illegible] मैर्वैपि विमुखा [illegible] २८ ततश्च [illegible] स्वव

शिवदूतसंवादेनामद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ नारद उवाच ॥ ज
लंधरस्तुतच्छ्रुत्वा कोपाकुलितविग्रह ॥ निर्जगामाशु दैत्यानां कोटि
भिः परिवारितः ॥ १ ॥ गतस्तस्याग्रतस्तु कोराहु र्दृष्टिः स्थितो भवत् ॥ मु
कुटश्चापतद्भूमौ वेगात्तु स्खलितस्तदा ॥ २ ॥ दैत्यसेनावृतैस्तत्रवि
मानानां व्रातैस्तथा ॥ अभ्राजत नभः पूर्णं प्रावृषीव यथा घनैः ॥ ३ ॥ तस्यो
द्योगं तदा दृष्ट्वा देवाः शक्रपुरोगमाः ॥ अलक्षितास्तदा जग्मुश्चलि
नं तेविजिज्ञयु ॥ ४ ॥ देवा ऊचुः ॥ न जानीषे कथं स्वामिन् देवापत्ति
मिमां प्रभो ॥ तदस्मद्रक्षणार्थाय जहि सागरनंदनः ॥ ५ ॥ नारद उवा
च ॥ इति देववचः श्रुत्वा प्रहस्य स वृषध्वजः ॥ महाविष्णुं समाहूय
वचनं चेदमब्रवीत् ॥ ६ ॥ ईश्वर उवाच ॥ जलंधरः कथं विष्णोन
हतः संगरे त्वया ॥ तद्गृहं चापि यातोसि त्यक्त्वा वैकुंठमात्मनः ॥ ७

1282

॥ नारद उवाच ॥

मिन्क्रुतक्षामप्याप्स्मिस्सर्वथा ॥ किं न दृश्यं मम देवेश तत्र ज्ञापय मां प्रभो ॥ २५
श्रीरुद्र उवाच ॥ नक्षयस्व तनुं शीघ्रमसत्वं हस्तपादयोः ॥ दृष्ट्वा शिरोवशे
षं तु स प्रसन्नं सदाशिवः ॥ २६ ॥ पुरुषं नीमकर्णाणां तमुवाच स विस्मयः ॥ नारद
उवाच ॥ स शिवेनैवमाज्ञप्तश्चखादपुरुषस्वकां ॥ २७ ॥ हस्तपादादिकं मांसं शिरः
शेषो यथाभवत् ॥ २८ ॥ ईश्वर उवाच ॥ त्वं कीर्तिमुखसंज्ञो हि भव मद्द्वारगः
सदा ॥ २९ ॥ त्वदर्चां ये न कुर्वंति न चैते मत्प्रियंकराः ॥ नारद उवाच ॥ तदाप्रभृति
देवेशशङ्करे कीर्तिमुखः स्थितः ॥ २९ ॥ नार्चयतीह ये पूर्वं तेषामर्चा वृथा भवेत् ॥
३० ॥ राहुर्विमुक्तो यस्तेन सोपतद्बर्बरस्थले ॥ अतः स बर्बरोद्भूत इति ख्यातो
प्रथां गतः ॥ ३१ ॥ ततस्तु राहुः पुनरेव जातं नात्वानमस्मिन्न निमित्तमानं ॥ स
मेत्य सर्वं कथयां च कम्बं जलंधरायेश्च विचेष्टितं तत् ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्म
पुराणे कार्तिकमहात्म्ये श्रीकृष्णसत्यभामासंवादे जलंधरोपाख्याने

गसेव्यस्यत्रैलोक्याधिपतेस्तथा॥ सर्वेरत्नेश्वरस्यापित्वमाज्ञोसिशुभ
षध्वजः॥१७॥ श्मशानवासिनोनित्यमस्थिमालावहस्यच॥ दिगंबर
स्यतेभार्याकथंहैमवतीशुभा॥१८॥ अहंरत्नाधिनाथोस्मिसाचस्त्री
रत्नसंज्ञिका॥ तस्मान्ममैवसायोग्यानैवभिक्षाशिनस्तव॥१९॥ नार
दउवाच॥ वदत्येवंतदाराहौभ्रूमध्याच्छूलपाणिनः॥ अभवत्पुरुषो
रौद्रः तीव्राशनिसमस्वनः॥२०॥ सिंहास्यः प्रचलज्जिह्वः सज्वालनय
नोमहान्॥ ऊर्द्ध्वकेशः शुष्कतनुर्नरसिंहइवापरः॥२१॥ सतंखादि
तुमायांतंदृष्ट्वाराहुःसभयातुरः॥ अधावदतिवेगेनबहिःसचदधारतं॥२२
ब्राह्मणंमांमहादेवखादितुंसमुपागतः॥ महादेवोवचः श्रुत्वाब्राह्मण
स्यतदाब्रवीत्॥२३॥ मुंचेतिपुरुषं श्रुत्वाराहुंतत्याजसोवरः॥ राहुंत्यक्त्वा
सपुरुषोमहादेवव्यजिज्ञपत्॥२४॥ पुरुषउवाच॥ क्षुधामांबाधतेस्वा

र्यंमुमुक्षेष्ठुर्वंतयाकान्योपमीयते ॥८॥ वीतरागोपिहियामदनारिः स्वली
लया ॥ विस्वतंत्रोपिहियतः स्वात्मनावशगः कृतः ॥९॥ कलयामिशिवाद
न्यस्मिंलोकानसमृद्धिमान् ॥ अप्सरोनागकन्याद्यायद्यपित्वकशेसस्थि
ताः ॥१०॥ तथापितानपार्वत्यारूपेणसदृशाध्रुवं ॥ यस्यापुनः पुनः पश्यन्
रूपंध्यातांविसर्जने ॥ ससर्जाप्सरसस्तासांतत्समैकामिनाभवत् ॥११॥ अतस्त्री
रत्नसंभोक्तुः समृद्धिस्तस्यसावरा ॥ तथानन्तवदैत्येंद्रसर्वरत्नाधिपस्यच ॥१२
एवमुक्त्वातमामंत्र्यगतेमयिसदैत्यराट ॥ तद्रूपश्रवणादासीदनंगज्वरपी
डितः ॥१३॥ अप्रेषयसंप्रेषयामासदूतंवैसिंघिकासुतं ॥ अंवकायतदाकिंचिद्धि
क्षुमायाविमोहितः ॥१४॥ कैलाससमगमद्राहुः सर्वैश्रुत्केंदुवर्चसं ॥ कान्तेन
नक्रकलपक्षेंदुवर्चसंस्वांगजेनतु ॥१५॥ निवेदितस्तदादेशोनदिनासंप्रवेशि
ता ॥ अंवककन्रूतासंज्ञाप्रेरितोवाक्यमब्रुवीत ॥१६॥ राहुरुवाच ॥ देवपत्न

एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ नारद उवाच ॥ समासे श्रज्य विधिवद्दानवेंद्रे
तिनिर्मितः ॥ सप्रहस्य तदा वाक्यं जगाद मुनिसत्तमं ॥ १ ॥ जलंधर उवा
च ॥ कुतस्त्वागम्यते ब्रह्मन् किं विदृष्टं त्वया क्वचित् ॥ यदर्थमिह आया
तस्तदाज्ञापय मां मुने ॥ २ ॥ नारद उवाच ॥ गतः कैलासशिखरे दैत्ये
न्द्र हयदृच्छया ॥ तत्रोमया सहासीनं दृष्टवानस्मि शंकरं ॥ ३ ॥ योजनायु
तविस्तीर्णे कल्पद्रुममहावने ॥ कामधेनुसताकीर्णे चिंतामणिसुदी
पिते ॥ ४ ॥ तं दृष्ट्वा मम हृदाश्चर्यं वितर्कोऽभवत्तदा ॥ क्वापीदृशी भवेदृद्धि
स्त्रिलोक्यां वा न वेति च ॥ ५ ॥ तावत्तवापि दैत्येंद्र समृद्धिः संस्मृता म
या ॥ तद्विलोकनकामोऽहं त्वत्सान्निध्यमिहागत ॥ ६ ॥ त्वत्समृद्धिनि
मां पश्यं स्त्रीरत्नरहितां ध्रुवं ॥ ७ ॥ न कथामि शिवादन्य त्रिलोक्यामनु
समृद्धिमान् ॥ ८ ॥ यस्यालावन्यजलधौ निमग्नश्चतुराननः ॥ स्वधै

1286

मपुरं अगमद्भूमयासह ॥२१॥ जलंधरश्च देवानामधिकारेषु दानवान्
स्थापयित्वा सहर्षः सन् पुनरागान्महीतलं ॥२२॥ देवगंधर्वसिद्धेषु यत्किं
चिद्द्रव्यसंज्ञितं ॥ तदात्मवशगं कृत्वा तिष्ठत्सागरनंदनः ॥२३॥ पाताल
भुवने दैत्यं निशुंभं सुमहाबलं ॥ स्थापयित्वा सशेषादीनानयद्भूतलं बली
२४॥ देवगंधर्वसिद्धोघान् सर्पराक्षसमानुषान् ॥ स्वपुरे नागरान् कृत्वा
शशास भुवनत्रयं ॥२५॥ एवं जलंधरः कृत्वा देवान्स्ववशवर्तिनः ॥ धर्मे
ण पालयामास प्रजाः पुत्रानिवौरसान् ॥२६॥ न कश्चिद्व्याधितो नै
व दुःखितो न कृशस्तथा ॥ न दीनो दृश्यते यत्र धर्माद्राज्यं प्रशास्यते
२७॥ एवं महीं शासति दानवेंद्रे धर्मेण सम्यक् समयं दृष्ट्वा याहं ॥ कदाचि
दागामथ तस्य लक्ष्मीं विलोकितुं श्रीरमणं च सेवितुं ॥२८॥ इति श्रीपद्म
पुराणे कार्तिकमहात्म्ये श्रीकृष्णसत्यभामासंवादे जलंधरोपाख्याने

ततः समभवद्युद्धं विष्णुदैत्येंद्रयोर्महत् ॥२२॥ प्राकारांशं कुर्वतो बाणैर्निराकारांस
मं ततः ॥ २३ ॥ विष्णुर्दैत्यस्य बाणौघैर्ध्वजं छत्रं धनुर्हयान् ॥ चिछेद तं च हृ
दये बाणेनैकेन प्रताडयत् ॥ २४ ॥ ततो दैत्यः समुत्पत्य गदापाणिस्त्वरान्वितः आ
हत्य गरुडं मूर्ध्नि पातयामास भूतले ॥ २५ ॥ विष्णुर्गदां स्व खड्गेन चिछेद प्रह
सन्निव ॥ तावत्स हृदये विष्णुं जघान दृढमुष्टिना ॥ २६ ॥ ततस्तौ बाहुयु
द्धेन युयुधाते महाबलौ ॥ बाहुभिर्मुष्टिभिश्चैव जानुभिर्मर्दयन्महीं ॥ २७
एवं सुरुचिरं युद्धं कृत्वा विष्णुः प्रतापवान् ॥ उवाच दैत्यराजानं मेघगंभी
रया गिरा ॥ २८ ॥ विष्णुरुवाच ॥ वरं वरय दैत्येंद्र प्रीतोस्मि तव विक्रमात्
अदेयमपि ते ददामि यत्तु मनसि वर्तते ॥ २९ ॥ जलंधर उवाच ॥ यदि भग
वन् तुष्टोसि वरमेनं ददस्व मे ॥ मद्भगिन्या सहितया मद्गृहे सगणो वसः ॥ ३० ॥
नारद उवाच ॥ तथेत्युक्त्वा स भगवान् सर्वदेवगणैः सह ॥ जालंधरं ना

1288

राणमापतिर्विज्ञाता विष्णुनातदा ॥६॥ सहसोत्थायदैत्यारिः कृपयाखिन्न
मानसः ॥ आरुह्य गरुडं वेगाल्लक्ष्मीं वचनमब्रवीत् ॥७॥ विष्णुरुवाच
जलंधरेन ते भ्रात्रा देवानां कदनं कृतं ॥ तेनाकुतो गमिष्यामि युद्धायातित्व
रान्वितः ॥८॥ श्रीरुवाच ॥ अहं ते वल्लभा नाथ भक्ता चयदिसर्वदा ॥ तत्क
थं ते मम भ्राता युद्धे वध्यः कृपानिधे ॥९॥ श्रीभगवानुवाच ॥ रुद्रांशसंभव
त्वाच्च ब्रह्मणो वचनादपि ॥ प्रीत्या च तव नैवायं मम वध्यो जलंधर ॥१०॥
नारद उवाच ॥ इत्युक्त्वा गरुडारूढः संखचक्रगदासिभृत् विष्णुर्वेगा
द्ययौ योद्धुं यत्र देवास्तकंवंतिते ११ अथारुणानुजात्युग्रपक्षवातप्रपीडिता
वात्याविवर्तिता दैत्या वभ्रुमुः खेचरा यथा: १२ ततो जलंधरो दृष्ट्वा दैत्या
न्पक्षवातप्रपीडितान् उच्चत्यनयनं क्रोधात्ततो विष्णुसमभ्यगात् १२

२१ ममान्तरपः ॥३३॥ इति श्रीकार्त्तिकमहात्म्ये कृष्णसत्यभामासंवा
दे अमरावतीत्यागो नाम दशमोध्यायः ॥१०॥ नारद उवाच ॥ पु
नर्दैत्यं समायांतं दृष्ट्वा देवाः सवासवाः ॥ भयप्रकंपिताः सर्वे विष्णुं स्तोतुं
प्रचक्रमुः ॥१॥ देवा ऊचुः ॥ नमो मत्स्यकूर्मादिनानास्वरूपैः ॥ सदा भक्ति
कार्योद्यतायार्तिहंत्रे ॥ विधात्रादिसर्गस्थितिध्वंसकर्त्रे गदाशंखपद्मादि
हस्ताय तेस्तु ॥२॥ रमावल्लभायासुराणां निहंत्रे ॥ भुजंगारियानाय पी
तांबराय ॥ मखादिक्रियापाककर्त्रे विकर्त्रे शरण्याय तस्मै नताः स्मो नता
स्मः ॥३॥ नमो दैत्यसंतापितामर्त्यदुःखाचलध्वंसदंभोलये विष्णवे ते ॥ भु
जंगेशतल्पेशयायार्कचंद्रद्विनेत्राय तस्मै नताः स्मो नताः स्म ॥४॥ नारद उ
वाच ॥ संकष्टनाशनं स्तोत्रमेतद्यस्तु पठेन्नरः ॥ स कदाचिन्न संकष्टैः पी
ड्यते कृपया हरेः ५ इति देवास्तुतिं यावत्कुर्वंति दनुजद्विषः तावत्स राम
२१

नारदउवाच॥इत्युक्तःसतुदैत्येंद्रुर्नीत्वाद्रोणाचलंतदा आक्षिपत्सागरे 1290
तूर्णंपुनरागान्महाहवे २६ अथदेवान्हतान्दृष्ट्वाद्रोणाद्रिमगमद्गुरुः
तावत्तत्रगिरिंद्रोत्तंनददर्शसुरार्चितः २७ ज्ञात्वादैत्यहृतंद्रोणंधिषणोभय
विह्वलः आगत्यदूरादाजह्रेशोकाकुलितविग्रहः २८ पलायध्वंमहादै
त्योनायंजेतुयतःक्षमःरुद्रप्रसादसंभवोह्येषस्मरध्वंशक्रचेष्टितं २९ श्रुत्वात
द्वचनंदेवाःभयविह्वलितास्तदा दैत्येनबध्यमानास्तेपलायंतिदिशोदश
३० देवान्विद्रावितान्दृष्ट्वादैत्यःसागरनंदनः शंखभेरीमहारवैःप्रविवे
शामरावतीं ३१ प्रविष्टेनगरींदैत्यदेवाःशक्रपुरोगमाः सुवर्णाद्रिगुहांप्रा
प्यन्यवसन्दैत्यतापिताः ३२ ततःससर्वपुष्कराधिकारेष्विंद्रादिकानाम्
निवेशयत्तदा शुंभादिकान्दैत्यवरान्पृथक्पृथक्स्वयंसुवर्णाद्रिगुहा

पुरमाहृत्य तिष्ठंते दृष्ट्वा दैत्यबलं महत् ॥१७॥ ततः समभवद्युद्धं देवदान
वसेनयोः ॥ मुशलैः परिघैर्बाणैर्गदापरशुपट्टिशैः ॥ १८ ॥ तेन्योन्यं सम
धावंत जघ्नुश्चैव परस्परं ॥ क्षणेनाभवत्सेना रुधिरौघपरिप्लुता ॥ १९ ॥
पतितैः पात्यमानैश्च गजाश्वरथपत्तिभिः ॥ व्यराजत रणे भूमिः संध्याभ्रप
टलैरिव ॥ २० ॥ तत्र युद्धे हतान्दैत्यान् भार्गवः समजीवयत् ॥ विद्ययाम्
तजीविन्या मंत्रितैस्तोयविंदुभिः ॥ २१ ॥ देवानपि तथा युद्धे तत्राजीवय
दंगिराः ॥ दिव्यौषधीः समानीय द्रोणाद्रेः स पुनः पुनः ॥ २२ ॥ दृष्ट्वा देवांस्त
था युद्धे पुनरेव समुत्थितान् ॥ जलंधरः क्रोधवशो भार्गवं वाक्यमब्र
वीत् ॥ २३ ॥ जलंधर उवाच ॥ मया देवाः हता युद्धे उत्तिष्ठंति कथं पुनः
तव संजीविनी विद्या नैवान्यत्रेति विश्रुता ॥ २४ ॥ शुक्र उवाच ॥ दिव्यौ
षधीः समानीय द्रोणाद्रेस्त्वंगिरा सुरान् जीवयत्येष वै शीघ्रं द्रोणाद्रिं त्वमुपाहर २५

वचः श्रुत्वाविस्मितस्त्रिदशाधिपः ॥ ८ ॥ उवाचघस्मरंक्रुद्धंभयरोषसमन्वितः ॥ श्रे
ण्डंदूतंवेगांकं ॥ इंद्र उवाच ॥ शृणुदूतमया पूर्वंनाथितः सागरोयथा ॥ ९ ॥ अ
द्धयोमद्भयात्रस्ताःस्वकुक्षिस्थास्तथाकृताः ॥ अन्येपिमद्विपस्तेनरक्षितादि
तिजापुरा ॥ १० ॥ तस्माद्रत्नजातंतुमयाप्यस्यहृतंकिलः ॥ शंखोप्येवंपुरा
देवानद्विषत्सागरात्मजः ॥ ११ ॥ ममानुजेननिहतः प्रविष्टः सागरोदरं
तद्दुष्टकथयस्वास्यसर्वमथनकारणं ॥ १२ ॥ नारद उवाच ॥ इत्थंविसर्जि
तोदूतः तदंद्रेणागतद्द्रुवं ॥ तदिंद्रवचनंदैत्यराजानंकथितंतथा ॥ १३ ॥ तन्नि
शम्यतदादैत्योरोषात्प्रस्फुरिताधरः ॥ तद्योगमकरोत्तूर्णंसर्वदेवजिगीषया ॥ १४
ततोद्योगोसुरेंद्रस्यदिग्भ्यः पातालतस्तथा ॥ दितिजाः प्रतिपद्यंतकोटिशः को
टिशस्तथा ॥ १५ ॥ अथशुंभनिशुंभाद्यैर्बलाधिपतिकोटिभिः ॥ गत्वात्रिविष्टपं
दैत्योनंदनाधिष्ठितोभवत् ॥ १६ ॥ निर्ययुस्त्वमरावत्यादेवायुद्धायदंशिताः

का० मा०

२९

नामनवमोध्यायः॥ ९ ॥नारदउवाच॥येदेवैर्निर्जिताःसर्वेदैत्यपा
तालसंस्थिताः॥तेहिभूमंडलंयातानिर्भयास्तमुपाश्रिताः॥१॥कदाचिच्छि
न्नशिरसंदृष्ट्वाराहुंसदैत्यराट्॥पप्रच्छभार्गवंदेवकेनेदंविहितंप्रभो॥२॥
भार्गवस्तस्यशिरसश्छेदंराहोरशंसहि॥अमृतार्थेसमुद्रस्यमथनेदेव
कारिते॥३॥रत्नोपहरणंचैवदैत्यानांचपराभवं॥तच्छ्रुत्वाक्रोधरक्ता
क्षस्त्वपितुर्मथनंतदा॥४॥सदूतंप्रेषयामासघस्मरंशक्रसन्निधौ॥दूत
स्त्रिविष्टपंगत्वासुधर्मांप्राप्यसत्वरं॥गर्वोदग्रार्ध्वमौलिस्तंदेवेंद्रंवाक्य
मब्रवीत्॥घस्मरउवाच॥जलंधरोब्धितनयःसर्वदैत्यजनेश्वरः॥६॥
दूतोहंप्रेषितस्तेनसयदाहशृणुष्वतत्॥कस्मात्त्वयाममपितामथितो
सागरोद्रिणा॥७॥नीतानिसर्वरत्नानितानिशीघ्रंप्रयच्छनः॥इतिदूत

राम.

२९

त्राभ्यामगमज्जलं ॥ कथंचिन्मुक्तमूर्चेस्तु ब्रह्माप्रोवाच सागरं ॥ २६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नेत्राभ्यामुद्धृतं यस्मादनेनैव जलं मम ॥ तस्माज्जलंधर इति ख्यातो नाम्ना भवत्यसौ ॥ २७ ॥ अधुनैवैष तरुणः सर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ २८ ॥ अवध्यः सर्वभूतानां विना रुद्रं भविष्यति ॥ २८ ॥ यत एष समुद्भूतस्त्वं चेदानीं गमिष्यति ॥ २९ ॥ नारद उवाच ॥ इत्युक्त्वाशुक्रमाहूय राज्ये तं चाभिषेचयत् ॥ आमंत्र्य सरितां नाथं ब्रह्मांतर्द्धानमन्वगात् ॥ ३० ॥ अथ तद्दर्शनोत्फुल्लनयनः सागरस्तदा ॥ कालनेमिसुतां वृंदां तद्भार्यार्थमयाचत ॥ ३१ ॥ ते कालनेमिप्रमुखास्ततोसुरास्तस्मै सुतां ते प्रददुः प्रहर्षिताः ॥ स चापि तां प्राप्य सुहृद्वरां वशी सभार्यः सशुक्रसहायवान्बली ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमहात्म्ये श्रीकृष्णसत्यभामासंवादे जलंधरोत्पत्ति

1294

इत्युक्त्वा तं करे धृत्वा आक्षिपत्तत्र वर्णं नभसि ॥ सोपतत्तत्र सिंधुगंगायाः सागरस्य
च संगमे ॥ १९ ॥ तावत्स बालः स्वपत्वे मगात्तत्र रुरोद च ॥ रुदतस्तस्य शब्देन
प्राकंपत्तरणी मुहुः ॥ २० ॥ स्वर्गश्च सत्यलोकश्च ततस्तेन बधिरीकृतः ॥ श्रु
त्वा ब्रह्मा ययौ तत्र किमेतदिति विस्मितः ॥ २१ ॥ तावत्समुद्रस्योत्संगे तं बा
लं स ददर्श ह ॥ ततो ब्रह्माब्रवीद्वाक्यं कस्यायं शिशुरद्भुतः ॥ २२ ॥ नि
शम्येति वचो धातुर्वाक्यं सिंधुरथाब्रवीत् ॥ एवं मच्छीरसा बालं तस्यो
त्संगे न्यवेशयत् ॥ २३ ॥ समुद्र उवाच ॥ भो ब्रह्मन्मम सिंधुगंगायां जातो
ह्यनमपुत्रकः ॥ जातकर्मादि संस्कारान्कुरुष्वास्य जगद्गुरो ॥ २४ ॥ ना
रद उवाच ॥ एवं वदति पाथोधौ स बालः सागरात्मजः ॥ ब्रह्माणम
गृहीत्कूर्चे विधुन्वन्तं मुहुर्मुहुः ॥ २५ ॥ धुन्वन्तं तस्य कूर्चं तं ॥ ने

श्वदंडवद्भूमौ हृत्वास्तोतुं प्रचक्रमे ॥ ११ ॥ गुरुरुवाच ॥ नमो देवाधिदेवाय
त्र्यंबकाय कपर्द्दिने ॥ त्रिपुरघ्नाय सर्वाय नमो अंधकनिषूदने ॥ २२ ॥ विरूपा
यातिरूपाय बहुरूपाय संभवे ॥ यज्ञविध्वंसकर्त्रे च यज्ञानां फलदायि
ने ॥ २३ ॥ कालांतकाय कालाय नागभोगधराय च ॥ नमोस्तु ब्रह्मशिरोह
ते ब्रह्मण्याय नमो नमः ॥ १४ ॥ नारद उवाच ॥ एवं स्तुतस्तदा सम्यग्धिषणेन
जगादह ॥ संहरन्नयनज्वालां त्रिलोकीदहनक्षमां ॥ १५ ॥ वरं वरय भो व्र
ह्मन्प्रीतस्तु तव नयात्व ॥ इंद्रस्य जीवदानेन जीवेति त्वं प्रयो व्रज ॥ १६ ॥
गुरुरुवाच ॥ यदि तुष्टोसि देव त्वं पाहींद्रं शरणं गतां ॥ अग्निरेष समं यातु
भालनेत्र समुद्भवः ॥ १७ ॥ ईश्वर उवाच ॥ पुनः प्रवेशमायाति भालनेत्रे
कथं शिखी ॥ एनं त्यक्ष्याम्यहं दूरं यथेंद्रं नैव पीडयेत् ॥ १८ ॥ नारद उवाच ॥
३४

दउवाच॥ शृणु राजन्नवहितो माहात्म्यं तुलसीभवं॥ सेतिहासं पुरात
नं तत्सर्वं कथयामि ते॥४॥ पुरा शक्रः शिवं द्रष्टुं हृगात्कैलासपर्वतं स
र्वदेवैः परिवृतस्त्वप्सरोगणसेवितः॥५॥ यावद्गतः शिवगृहं तावत्तत्र
सद्दृष्टवान्॥ पुरुषं भीमकर्माणं दंष्ट्रानयनभीषणं॥६॥ स पृष्टस्तेन क
स्त्वं कोत्र लात जगदीश्वरः॥ एवं पुनः पुनः पृष्टः स यदा नोचिवान्नृप
७॥ ततः क्रुद्धो वज्रपाणिस्तं निर्भर्त्स्य च वोब्रवीत्॥ रे मया पृछमानो
पि नोत्तरं दत्तवानसि॥८॥ अतस्त्वां हन्मि वज्रेण कस्ते त्राता त्रिदुमे
ते॥ नारदउवाच॥ इत्युदीर्य्य ततो वज्री वज्रेणाभ्यहनद्दृढं॥९॥ तेना
स्य कंठे नीलत्वं अगाद्वज्रं च भस्मतां॥ ततो रुद्रः प्रजज्वाल तेजसा
प्रदहन्निव॥१०॥ दृष्ट्वा बृहस्पतिस्तूर्णं कृतांजलिपुटोभवत्॥ इंद्र

महापुन्यास्तेषां सर्वफलोदय ॥ २८ ॥ विष्णुभक्तिरतायेस्युः कार्तिकव्रतका
रिणः ॥ देहस्थितानिपापानिविनाशंयातितद्ध्यात् ॥ २९ ॥ कथास्यामोनद
त्येवयऊर्जव्रतकृन्नरः ॥ ३० ॥ इत्यूर्जव्रतनियमान्शृणोतिभक्तयायोवैन
रःकथयातिवैष्णवाग्रे ॥ तेसम्यकव्रतकारणात्फलंलभंतेहृष्टपतत्कलुष्य
विनाशनंलभंते ॥ ३१ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेकार्तिकमहात्म्येकृष्णस
त्यभामासंवादेउद्यापनविधिवर्णनोनामाष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ पृ
थुरुवाच ॥ यत्त्वयाकथितंब्रह्मन्व्रतमूर्जस्यविस्तरात् ॥ तत्रयातुलसी
मूलेविष्णोःपूजात्वयोदिता ॥ १ ॥ तेनाहंश्रोतुमिच्छामिमहात्म्यंतुलसीभवं
कथंसातिप्रियाविष्णोर्देवदेवस्यशार्ङ्गिणः ॥ २ ॥ कथमेषासमुत्पन्नाक
स्मिन्स्थानेचनारद ॥ एतद्ब्रूहिसमासेनसर्वज्ञोसिनतोनमः ॥ ३ ॥ नार

२६ श्चतुलसीतथा ततोगांकपिलांतत्रपूजयेद्विधिवद्व्रती २० गुरुंव्रतोपदेष्टा
रंवस्त्रालंकारणादिभिः सपत्नीकंसमभ्यर्च्यतांश्चविप्रान्क्षमापयेत् २१
युष्मत्प्रसादाद्देवेशः प्रसन्नोममसर्वदा व्रतादेस्मात्वयत्पापसपूजन्मकृते
नया २२ तत्सर्वनाशमायातुस्थिरानेवास्तुसंततिः मनोरथाश्चसफलाः
संतुनित्यंममार्चनात् २३ देहांतेवैष्णवस्थानंप्राप्नुयामतिदुर्लभं इतिक्षमा
प्यतान्विप्रान्प्रसाद्यचविसर्जयेत् २४ तामर्चांगुरवेदद्याद्दत्त्वपुत्रांतदाव्र
ती ततःसुहृद्गुरुयुतः स्वयंभुंजीतवाग्यमान् २५ कार्तिकेचाप्यतपसि
विधिरेवंविधिस्मृतः एवंयः कुरुतेसम्यक्कार्तिकस्यव्रतंनरः २६ विपा
प्मासर्वनिर्मुक्तोविष्णुसान्निध्यगोभवेत् सर्वव्रतैः सर्वतीर्थैः सर्वदा
नैश्चयत्फलं २७ तत्कोटिगुणितंज्ञेयंसम्यगस्यविधानतः तेधन्यास्ते

'रामः'
२८

कुर्वतां गोसहस्रप्रदत्तोफलंसममुदाहृतं १२ गीतनृत्यादिकंकु
र्वन्दर्शयन्कौतुकानिच पुरतोवासुदेवस्यरात्रौयोहरिजागरे १३
पठन्विष्णुचरित्राणियोरंजयतिवैभवान् सुखेनकुरुतेवायस्त्वेषाल 1300
पाश्चवर्जयेत् १४ नावेरतैर्नरोयस्तुकुरुतेहरिजागरं दिनेदिनेतस्य
पुण्यतीर्थकोटिसमंस्मृतं १५ ततस्तुपौर्णमास्यांचसपत्नीकान्द्वि
जोत्तमान् त्रिंशन्मितानथैकंवास्वशक्त्यावानिमंत्रयेत् १६ वरानदत्वा
यतेविष्णुमत्स्यरूपिणेनमन्नतः तस्यादत्तकृतंजप्रतदक्षयफलंस्मृतं १७
भृतस्तान्भोजयेद्विप्रान्पायसान्नादिनाव्रती आतोदेवाइतिमंत्रा
ज्जुहुयात्तिलपायसं १८ प्रीत्यर्थंदेवदेवस्यदेवानांचपृथक्पृथक्
दक्षिणांचयथाशक्तिप्रदद्यात्पूर्णतेषुतान् १९ पुनस्त्वेसमनर्चयेद्देवं

१५ पुण्यशीलं सुशीलं च जयं विजयमेव च ४ तुलसीमूलदेशे च सर्वतोभद्रमे
व च चतुर्भिर्वर्णकैः सम्यक् सोभाद्युतमलंकृतं ५ तस्योपरिस्थात्सविधानं
पंचरत्नसमन्विते महाफलेनसंयुक्तं कुंभं तत्र निधापयच ६ पूजयेत्तत्र
देवेशं शंखचक्रगदाधरं कौशेयपीतवसनयुतं जलधिकन्यया ७
इंद्रादिलोकपालांश्च मंडले पूजयेत्सुधी रुद्मप्रापप्रतिबुद्धे सोच योदशप
यतः स्मरेः हृष्टोर्चितश्चतुर्दश्यां तस्मात्पूज्यास्तिथाविह ८ तस्यामुप
वसेद्भक्त्या शांताः प्रियतमानसाः पूजयेद्देवदेवेशं सोवर्णेषु वेनुत्वया
९ उपचारैः षोडशभिर्नानाभक्ष्यसमन्वितैः रात्रौ जागरणं कुर्यादू
तवाद्यादिमंगलैः १० भक्तिं कुर्वंति ये भक्त्या जागरे चक्रपाणिनः जन्मां
तरशतोद्भूतैस्ते मुक्ताः पापसंचयैः ११ नराणां जागरे विष्णोर्गीतनृत्यं च रा०म०

१५

तिकारिणः ॥ २७ ॥ न समर्थो भवेद्वक्तुं ब्रह्मापी हि चतुर्मुखः ॥ विष्णुप्रियं स
कलकल्मषनाशनं च सुतपौत्रधनधान्यसमृद्धिकारि ॥ ऊर्जव्रतं स
नियमं कुरुते मनुष्यः किं तस्य तीर्थपरिशीलनसेवया च ॥ २९ ॥ इति श्री 1302
पद्मपुराणे कार्तिकमहात्म्ये श्रीकृष्णसत्यभामासंवादे नियमक
थनं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ नारद उवाच ॥ अथोर्जव्रतिनः सम्यक्
उद्यापनविधिं नृप ॥ तच्छृणुष्व मया ख्यातं सविधानं समासतः ॥ १ ॥ ऊर्जे
शुक्लचतुर्दश्यां कुर्यादुद्यापनव्रती ॥ व्रतसंपूर्णतार्थाय विष्णुप्रीत्यर्थमे
व च ॥ २ ॥ तुलस्या उपरिष्टात्तु कुर्यान्मंडपिकां शुभां ॥ सतोरणां चतुर्द्वारां
पुष्पचामरशोभितां ॥ ३ ॥ द्वारेषु द्वारपालांश्च पूजयेन्मृन्मयान्पृथक् ॥

१८ तं च वटस्थान्नं नैवाद्याद्धैकव्रती ॥१५॥ एतानि वर्जयेन्नित्यं व्रती सर्वव्रते
ष्वपि ॥ कृच्छ्राद्यं चापि कुर्वीत स्वशक्त्या विष्णुतुष्टये ॥१७॥ रजस्वलांत्य
जम्लेच्छपतितान्व्रात्यकैः सह ॥ द्विजद्विड्वेदबाह्यैश्च न वदेत्सर्वदा
व्रती ॥१८॥ यान्न फलं ...त ६ वर्जयेत्सर्वदा गृही ॥ अन्योपि वर्जयेत्तद्वि
चित्रिकाम्रूडीत यतेन्नरः ॥१९॥ तत्सुनर्ब्राह्मणे दत्वा भक्षयेत्सर्वदैव हि ॥
एवमेव हि मासेपि कुर्यादेव नियमान्व्रती ॥२०॥ हरिजागरणं तत्र प्रति
बाधेन कारयेत् ॥ यथोक्तकारिणं दृष्ट्वा कार्त्तिकव्रतिनं नरं ॥२१॥ यम
दूताः पलायंते गजाः सिंहार्दिता यथा ॥ वरं विष्णुव्रतं ह्येतत्तन्न यज्ञ
शतयाजकः ॥२२॥ यज्ञं कृत्वाप्नुयात्स्वर्गं वैकुंठं कार्त्तिकव्रती ॥ भुक्तिमु
क्तिप्रदानीह यानि क्षेत्राणि भूतले ॥२३॥ वसंति तानि तद्देहे कार्त्तिक

येत्कार्तिकव्रती ८ प्राण्यंगमामिषं चूर्णं फलेजंबीरमामिषं आन्येन
स्वरकाप्रोक्तः ह्यन्नंपर्युषितंतथा ९ गोछागमहिषीदुग्धादन्यदुग्धं
हिमामिषं द्विजक्रीतारसाः सर्वेलवणं भूमिजंतथा १० ताम्रपा
त्रेस्थितंगव्यंजलंपल्वलसंस्थितं आत्मार्थंपाचितंचान्नंआमिषं
तत्स्मृतंबुधैः ११ ब्रह्मचर्यमधः शय्यापत्रावल्यांतुभोजनं चतुर्थका
लेभोजीतकुर्यादेवंसदाव्रती १२ नरकस्यचतुर्दश्यांतैलाभ्यंगंतुका
रयेत् अन्यत्रकार्तिकस्नायीतैलाभ्यंगंनकारयेत् १३ पलांडुलशु
नंगंदं छत्राकंगृंजनंतथा नालिकामूलकंसिग्रवर्ज्यैत्कार्तिकव्रती
१४ अलाबुंचापिहिंताकंकुष्मांडंबृहतीफलं कलिंगंचकपित्थंचवर्जं
येद्वैष्णवव्रती १५ मुनिर्द्दिष्टंचकांकेल्मसूतिकान्नंचवर्जयेत् द्विपाचि

1304

१२ कार्तिकव्रतिनां पुंसां नियमाः प्रकीर्तिताः तान्शृणुष्व महाराज कथ्य
मानान्समासतः १ अन्नदानं गवां ग्रासो वैष्णवैः सहसंकथा वोध
नपरदीपस्य धर्मानाज्ञु मनीषिणः २ हविष्यभोजनं कुर्यात्कार्तिके
चसदावुती हैमंतिकं शीतान्विन्नधान्यमुद्गास्तिलायवाः ३ कलायकंगु
नीवारावास्तूकं हिलमोचिका षष्टिकाकालशाकं चमूलकनलकेतरं ३
कंसैंधवसामुद्रं लवणं दधि सर्पिषा पयोनुद्धृतसारं च पनसाम्रो हरीतकी
४ पिप्पलीजीरकं चैव नागरंगकतिंतिडिणी कदलीलवलीधात्रीफलान्यगुड
मैक्षवं ५ अतैलपक्वं मुनयो हविष्यं कवयश्चक्षते सर्वाणिपाणिनापानिसो
डसौवीरकं तथा ६ राजमाषादीकं चापि नैवाद्यात्कार्तिकव्रती द्विदलंति
लतैलं च तथान्नं शाकदूषितं ७ नावद्युन्मसकृद्दुष्टं वर्जयेत्कार्तिकव्रती
८ देववेदद्विजानां च गुरुगोव्रतिनां तथा स्त्रीराजमहतां निंदां वर्जे

1305

कदाचिच्छुभमिच्छता ॥ २७ ॥ तांवैहरिप्रियां देवींतुलसीमर्चयेद्व
ती प्रदक्षिणानमस्कारानकुर्यादेकाग्रमानसः ॥ २८ ॥ देवैस्त्वंनिर्मिता
सर्वैःप्रार्चिता मुनीश्वरैः ॥ नमोनमस्तेतुलसीपापंहरहरिप्रिये ॥ २९
ततोविष्णुकथांकृत्वापौराणींस्निग्धमानसः ॥ तंवुद्ध्वानमुनिंविप्रपूज
येद्भक्तिमान्व्रती ॥ ३० ॥ एवंसर्वविधिंसम्यक्सर्वाङ्कंभक्तिमान्नरः ॥ क
रोतियस्तुहव्रतेनारायणसलोकतां ॥ ३१ ॥ रोगापहंपापविनाशहेतुंसत्
सद्बुद्धिदंपुत्रधनादिसाधकं ॥ मुक्तेर्निदानंनहिकार्तिकव्रताद्विष्णुप्रि
यादन्यदिहास्तिभूतले ॥ ३२ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेकार्तिकमहा
त्म्येकृष्णसत्यभामासंवादेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ नारदउवाच

को० मा०

१२ वर्त्ततेपितृसंघैस्तैःतिलास्तत्संख्यमब्दानिपितरः स्वर्गवासिनः २१
ततोजलांजलिंदत्वा शुचिवस्त्रावृतोव्रती प्रातः कालोदितंकर्म
समाप्यार्च्योहरिः पुनः २२ तीर्थानिदेवान्संस्मृत्यपुनरर्घ्यंप्रदा
पयेत् गंधपुष्पफलैर्युक्तान्नतितत्परमानसः २३ व्रतिनः का
र्तिकेमासिस्नातस्यविधिवन्मम ः गृहाणार्घ्यंमयादत्तंदनुजेंद्रनि
षूदन ः २४ ततश्चब्राह्मणान्भक्त्याभोजयेद्वेदपारगान् गंधैःपु
ष्पैः सतांबूलैः प्रणम्यचपुनःपुनः २५ तीर्थानिदक्षिणेपादे
वेदाश्चमुखमाश्रिताः सर्वांगेदेवताःसंपूजितास्तेतदर्चनात् २६
अव्यक्तरूपिणोविष्णोःस्वरूपंब्राह्मणाभुवि नावमान्यानोविरोध्यो

त्रयोदश्यां चनस्नायात् धात्रफलतिलैः सह २३ आदौ कुर्यान्मल
स्नानं मंत्रस्नानं ततः परं स्त्रीशूद्राणां न वेदोक्तैर्मंत्रैस्तेषां पुराणजैः
२४ विधानं देवकार्याय यथा पुरा भक्तिभावितः स विष्णुः सर्वपापघ्नः
पुनातु कृपयात्र मां २५ विष्णोराज्ञामनुप्राप्य कार्त्तिकव्रतकारणात्
रक्षंतु देवास्ते सर्वे मां पुनातु सवासवः २६ वेदमंत्रास्सवीजास्तु सरहस्याः
सवीजकाः कश्यपाद्याश्च मुनयो मां पुनातु सदैवते २७ गंगाद्याः सरितः
सर्वास्तीर्थानि जलदा नदाः ससप्तसागराः सर्वे मां पुनंतु जलाशये २८
पतिव्रतास्त्वदित्याद्याः यक्षाः सिद्धाः सपन्नगाः ओषध्यः सर्वतश्चा
पि मां पुनंतु त्रिलोकजाः २९ एभिस्नात्वा व्रती मंत्रैर्हस्तन्यस्तपवित्रकः
देवर्षिमानवपितॄन्तर्पयेत्स्वस्वधर्मविधिः ३० यावंतः कार्त्तिके मासि

९९ धातूपदं ५ प्रीतो देवाः प्रवतु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे तैरेव सहितः
सर्वैः मुनिवृंदमखान्वितैः ६ कार्तिकेहं करिष्यामि प्रातःस्नानं ज
नार्दन प्रीत्यर्थं तव देवेश दामोदर मया सह ७ ध्यात्वाहं त्वां च
देवेश जलेस्मिन् स्नातुमुद्यतः तव प्रसादात्पापं मे दामोदर विनश्य
तु ८ नित्ये नैमित्तिके कृष्ण कार्तिके पापनाशने गृहाणार्घ्यं म
या दत्तं राधया सहितो भवान् १० स्नात्वा भागीरथीं विष्णुं शिवं स्म
र्यं जलं विशेत् नाभिमात्रे जले तिष्ठेत् व्रती स्नायाद्यथाविधिः ११
तिलामलकचूर्णेन गृही स्नानं समाचरेत् वनस्थानां यतीनां च
तुलसीमूलमृत्तिका १२ सप्तमीदर्शनवमीद्वितीयाद्वादशीषु च

९ दनुजेंद्रनिषूदन ९ व्रतिनः कार्तिके मासि स्नातस्य विधिवन्मम गृहाणार्घ्यं मया दत्तं

निर्धूतपापाः सह सर्वजैस्ते प्रयांतिविष्णोर्भवनंचतेनराः॥३१॥इति
श्रीपद्मपुराणेकार्तिकमाहात्म्येकृष्णसत्यभामासंवादेपंच 1310
मोध्यायः॥५॥नारदउवाच॥नाडिद्वयावशिष्टायांरात्र्यांगा
च्छेज्जलाशयं तिलदर्भाक्षतापुष्पगंधाद्यैः सहितः शुचिः १ मनु
ष्यदेवखातेषुनद्यांनद्यश्चसंगमे क्रमाद्दशगुणंस्नानंतीर्थेतद्द्विगुणं
स्मृतं २ विष्णुंस्मृत्वाततः कुर्यात्संकल्पंस्नानस्यतु तीर्थादिदे
वताभ्यश्चक्रमादर्घ्यादिदापयेत् ३ नमः कमलनाभायनम
स्तेजलशायिने नमस्तेस्तुहृषीकेशगृहाणार्घ्यंनमोस्तुते ४ वैकुं
ठेचप्रयागेचतथावदरिकाश्रमे यतोविष्णुर्विचकामेत्रिधासंभव

१० नवपुष्पकदंबैश्चामद्रक्तानांचगायतां॥नगच्छंतिनरामृत्वास्तेनदेव्या
भवंतिहि॥२४॥शिरषोन्मत्तगिरिजामहिन्नकाशाल्मलीभवैः॥अर्कजे
कर्णिकारैश्चविष्णुर्नार्चोस्तथाक्षतैः॥२५॥जपाकुंदसिरीषैश्चयूथि
कामालतीभवैः॥केतकीभवपुष्पैश्चनैवार्च्यःशंकरःसदा॥२६॥गणे
शंतुलसीपत्रैर्दुर्गांनैवतुदूर्वया॥मुनिपुष्पैस्तथासूर्यंलक्ष्मीकामोनचा
र्चयेत्॥२७॥अन्योयानिप्रशस्तानिपूजायांसर्वदेवतु॥एवंपूजाविधिं
कृत्वादेवदेवंक्षमापयेत्॥२८॥मंत्रहीनंक्रियाहीनंभक्तिहीनंसुरे
श्वर॥पूजितोसिमयादेवपरिपूर्णंतदस्तुमे॥२९॥ततःप्रदक्षिणंक
त्वादंडवत्प्रणिपत्यच॥पुनःक्षमापयेद्देवंगायत्नाश्चसमर्चयेत्॥३०
विप्राःशिवस्यापिचपूजनादिकंकुर्वंतिसम्यक्निशिकार्तिकेये।

१३११

हृस्वकर्पासनिर्गुंडीबुसहस्त्रकात् करेरंडविधाप्यानवर्जयेद्दंतधावने २६
ततोविष्णोः शिवस्यापिगृहंगच्छेत्प्रसन्नधी गंधपुष्पार्घतांबूलंगृहीत्वाभ
क्तितत्परः २८ तत्रदेवस्यपाद्यादीनुपचारान्पृथक्पृथक् कृत्वास्तु
त्वापुनर्नत्वाकुर्याद्गीतादिमंगलान् २९ तालवेणुमृदंगादीन्ध्वनियुक्ता
न्सुनर्त्तकान् पुष्पैर्धूपैस्तथातांबूलैर्गायकानपिचार्चयेत् देवालयेगानपराये
चतेविष्णुःस्वयं २९ तपांसियज्ञदानानिकृतानिद्विजपुंगवो तुष्टिद
निकलौयस्माद्गानादानंविशिष्यते ३० कृत्वंवसामिदेवर्षमयापृष्टस्त
पार्थिव विष्णुरेवतदाप्राहभक्तिपरितोषितः ३१ नाहंवसामिवैकुंठेयो
गिनांहृदयेनहि मद्भक्तायत्रगायंतितत्रतिष्ठामिनारद ३२ तेषांपूजादि
कंगंधपुष्पाद्यैक्रियतेनरैः तेनप्रीतिंपरांयामिनतथामत्प्रपूजनात् ३३

वाचंनियम्यप्रयत्नेनष्ठीवनोच्छ्वासवर्जितः ६ कुर्यान्मूत्रपुरीषेचरात्रौवैदक्षि
णामुखः गृहीतशिश्नश्चोत्थायगृहीतमृच्चिमृत्तिकः ७ गंधलेपक्षयकरंशौ
चंकुर्यादतंद्रितः एकालिंगेगुदेपंचत्रिवामेदशचोभयोः ८ त्रित्रिपादयोश्चै
वगृहीणांशौचमुच्यते एतद्द्विगुणंप्रोक्तंब्रह्मचारीवनस्थयोः ९ यतेः
श्चतुर्गुणंरात्रौतदर्द्धंशौचमाचरेत् तदर्द्धंरुजिमार्गेचस्त्रीशूद्राणांतदर्द्धकं १०
शौचंकर्मविहीनस्यसकलानिःफलाःक्रिया मुखशुद्धविहीनस्यनमं
त्राःफलदाःस्मृताः ११ दंतजिह्वाविशुद्धिंचततःकुर्यात्प्रयत्नतः आयुर्ब
लंयशोवर्चःप्रजापशुवसूनिच ब्रह्मप्रज्ञांचमेधांचत्वंनोदेहिवनस्पतेः
इतिमंत्रंसमुच्चार्यद्वादशांगुलयागृहीत् १३ समिधक्षीरवृक्षस्यक्षयाहे
पोषणंविना प्रतिपद्दर्शषष्ठीचनकुर्याद्दंतधावनं १४ चंद्रसूर्योपरागे
चनकुर्याद्दंतधावनं अपांद्वादशगंडूषैर्मुखशुद्धिर्विधीयते १५ कंटकी

गात्सवेधा॥ देवाः सर्वेप्यर्काकेस्तत्रतस्युक्ष्वांतर्द्धानंदापुरिंद्रादयस्ते॥ २९॥ इमां 1314
गाथांच॥ श्रण्यान्नरोत्तमोयः॥ श्रावयेन्नापिविशुद्धचित्तः॥ महाफलसतीर्थे
राजंहरिवंनयधन्यःकृत्वाफलंतत्समवाप्नुयाच्च॥ ३०॥ इतिश्रीपद्मपुराणेका
र्तिकमहात्म्येकृष्णसत्यभामासंवादेचतुर्थोध्यायः॥ ४॥ पृथुरुवा
च॥ महाफलंत्वयाप्रोक्तंमुनेकार्तिकमाघयोः॥ तयोःस्नानविधिंसम्यक्
नियमानपिनारद॥ १॥ उद्यापनविधिंब्रूहियथावत्पुण्यतस्यमे॥ नारदउ
वाच॥ त्वंविष्णोरंशजातोसिनज्ञातंविद्यतेतव २ तथापिवदतःसम्यक्
महात्म्यंश्रणुवैनुज आश्विनस्यतुमासस्ययाशुक्लैकादशीभवेत् ३
कार्तिकस्यव्रतानीहतस्यांकुर्यादतंद्रितः राज्यांतुर्येयामेशेषायामुदतिष्ठेत्स
दाव्रती ४ नैऋत्यांदिशंव्रजेद्ग्रामाद्बहिःसोदकभाजनः दिवासंध्यासुक
र्णस्थब्रह्मसूत्रउदङ्मुखः ५ अंतर्धायतृणैर्भूमिंशिरःप्रावृत्यवाससा

तथा धीराः कुर्वंति मम सन्निधौ मत्तनुं प्रविशंत्येव न पुनर्जन्मिनो नराः २१
पितृनुद्दिश्य ये श्राद्धं कुर्वंत्यत्र समागताः तेषां पितृगणाः सर्वे यांति तेमनत्स
लोकतां २२ कालोप्ययं महापुण्यः फलदोस्ति सदा नृणां स्वयं मकरगे प्र
तस्तायिनां पापनाशनं २३ मकरस्थे रवौ माघे प्रातस्स्नानं प्रकुर्वतां दर्श
नादेव पापानि यांति सूर्योदये यथा तमः २४ सलोकत्वं सरूपत्वं सामीपत्वं त्रयं क्र
मात् नृणां ददाम्यहं स्नानात् माघे मकरगे रवौ २५ यूयं मुनीश्वराः सर्वे श्र
णुध्वं वरदोस्मि नः वदरीवनमध्येहं सदा तिष्ठामि सर्वगः २६ अन्यत्र
दशभिर्वर्षैस्तपसा चाप्यते फलं तत्त्वत्र दिवसेकेन भवद्भिः प्राप्यते सदा २७
स्यानस्य दर्शनं तस्य ये कुर्वंति नरोत्तमाः जीवन्मुक्तास्तदा ते स्युः पापं नैवा
वतिष्ठति॥ २८॥ सूत उवाच॥ एवं देवान्देवदेवस्तदुक्त्वा तत्रैवांतर्धानमा

स्मिन्नष्टयो वेदान्नष्टान्प्रापुः पुनः स्वयं॥ यत्र नागान्वयंप्राप्तास्त्वत्प्रसादा
दुमापते॥१३॥स्थानमेतदतिश्रेष्ठं पृथिव्यां पुण्यवर्द्धनं॥ भुक्तिमुक्तिप्रदं चा
स्तु प्रसादात् भवतः सदा॥१४॥कालोव्ययमहापुण्योवु ह्मघ्नादिविशुद्धि
कृत्॥दत्ताक्षय्यकरश्चास्त्ववरमेनंददस्वनः॥१५॥विष्णुरुवाच॥मन्ना
ध्येतन्मतंदेवायद्भवद्भिरुदाहृत तत्रयास्त्वकलमन्त्वेतकुरुक्षेत्रमितिएष्या १६
स्यथ्येवंवंशोद्भवोराजागंगामात्रानयिष्यति सास्यैकन्ययाचात्रकालिंद्या
योगमेष्यति १७ यूयंचसर्वेत्रुद्धाय निवसध्वंमयासह तीर्थराजेतिविख्या
तितीर्थमेतद्भविष्यति १८ दानंतपोहुतंहोमोजपः पूजादिकाः क्रियाः अ
नंतफलदाः संतुमत्सान्निध्यकराः सदा १९ ब्रह्महत्यादिपापानिवकुज
न्मकृतान्यपि दर्शनादस्यतीर्थस्यविनाशंयांतितत्क्षणात् २० देहत्याग

॥श्रीविष्णुरुवाच॥ जलांतरविशीर्णोस्तकयूयंवेदान्समार्गय॥५॥ आनय
ध्वंत्वरिताश्चसरहस्याञ्जलांतरात्॥ तावत्प्रयागेतिष्ठामिदेवतागण
संयुतः॥६॥ नारदउवाच॥ ततस्तेः सर्वमुनिभिस्तपोबलसमन्वितः
उद्धृताषडंगास्तेवेदायज्ञसमन्विताः॥७॥ तेबुयावन्मितंयेन लब्ध
तावन्मितंतस्यहि॥ ससएवक्वचाषिजोतस्तदाप्रभृतिपार्थिव॥८॥ अथस
र्वैषिसंगम्यप्रयागंमुनयोययुः॥ विघ्नवेसविधाज्ञेतेलब्ध्वान्वेदान्सवेद
यत्न॥९॥ लब्ध्वावेदान्सयज्ञांस्तकुब्रह्मैवसमन्वितः॥ अजयदश्वमेधे
न्देवर्षिगणसंवृतः॥१०॥ यज्ञांतेदेवगंधर्वसिद्धपन्नगगुह्यकाः निपत्य
दंडवद्भूमौविज्ञप्तिंतत्रचक्रिरे॥११॥ देवाउचुः॥ देवदेवजगन्नाथविज्ञ
प्तिंम्हणुनःप्रभो हर्षकालोयमस्माकंतस्मात्वंवरदोभव॥ १२ स्याने

न्मसरणाद्यैस्तु कृतमेतद्वृत्तोत्तमं ॥ यथोक्तविधिना सम्यक्कृतेमात्याभवता
मपि ॥ २९ ॥ एकादश्यां यतश्चाहं नवद्भिः प्रतिबोधितः ॥ अतश्चैव यातिथि
मान्यात्प्रतीव प्रीतिदस्मम ॥ ३० ॥ व्रतद्वयं सम्यगिदं नरैः ॥ कृतं सान्निध्यमह
त्मेनुतथान्यदस्ति ॥ दानानि तीर्थानि तपांसि यज्ञाः स्वर्लोकदान्येव सुरो
त्तमानि ॥ ३१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्त्तिकमाहात्म्ये कृष्णसत्यभामासं
वादे नाम तृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ नारद उवाच ॥ इत्युक्त्वा भगवान्विष्णुः
शफरीतुल्यरूपधृक् ॥ स्वाञ्जलौ पातितो विंध्यवासिनः कश्यपस्य सः ॥ १ ॥ स
तं कमंडलौ क्षिप्त्वा कृपयेक्षितवान्मुनिः ॥ तावत्स न ममौ तत्र ततः कूपेन्यवे
शयत् ॥ २ ॥ तत्रापि न ममौ तावत्कासारे प्रापयत्स तं ॥ एवं स सागरे क्षिप्तस्तत्र
सोप्यपवर्द्धतः ॥ ३ ॥ ततो वधीत्स तं शंखं विष्णुर्मत्स्यस्वरूपधृक् ॥ अथ तं स्व
करे धृत्वा बदरीवनमागमत् ॥ ४ ॥ तत्राहूय ऋषीन्सर्वानिदमाज्ञापयत्प्रभुः ॥

दद्भुतपुण्यंयस्माज्जातेव: सुखकारणं २१ वेदा: सर्वबहुता: सर्वेतिष्ठंत्सु
दकसंस्थिता: नानानयाम्यहंदेवाहत्वासागरनंदने २२ ग्रघ्यप
नतिवेदास्तमंत्रबीजसमन्विता: प्रत्यक्कार्तिकेमासिप्राम्य
त्वमुसर्वदा २३ ग्रघ्यप्रत्याहमपिभवामिजलमध्यगा: भवंतिप
मयासार्द्धंनायांनुसमुनीश्वरा: २४ कालेस्मिन्येचकुर्वंतिप्रातेस्ना
नंद्विजोत्तमा: तेसर्वेयज्ञावभृथे: सुस्नाता स्युर्नसंशय: २५ येका
र्तिकव्रतसम्यककुर्वंतिमनुजा: सदा तेदेहांतेत्वयाशाकप्राप्याम
द्भवनंसदा २६ विघ्नेभ्योरक्षणंतेषांत्वयाकार्यंयमत्वया २७ देया
त्वयाचवरुणपुत्रपौत्रादिसंतति: २७ धनवृद्धिर्धनाध्यक्षत्वयाक
र्योनदजया ममरुपधरा:साक्षात्जीवन्मुक्तायतेनरा: २८ आज

संस्थिते १३ अथब्रह्मासुरैः साकं विष्णुंशरणमन्वियात् रजोपकरण
नगरं वैकुंठभवनंगतः १४ तत्रतस्यप्रबोधाय गीतवाद्यादिकाः क्रियाः
चक्रुर्देवास्तथा गंधधूपदीपान्मकुर्मुकुंः १५ अथप्रबुद्धोभगवान्स्त
दुक्तिपरितोषितः ददर्शतान्सुरांस्तत्रसहसाकेसमद्युतिः ॥१६॥ उपचा
रैः षोडशभिः संपूज्य विद्युवास्तदा ॥ दंडवत्पतितान्भूमौ तानुवाचाथ
माधवः ॥१७॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ वरदोहंसुरगणा गीतवाद्यादिमंगलैः
मनोभिलषितान्कामान्सर्वांस्तेवददामिवः १८ इदंस्यसुकौकाद
श्यायावद्दुष्टोविनोभवेत् निशात्तुर्यांसघोषाणां गीतवाद्यादिमंगलान्
१९ कुर्वंतिनित्यंमनुजाः भवद्भिर्यथाकृतं तेमत्प्रियकरानित्यं
मत्सान्निध्यंव्रजंतिहि २० पाद्यार्घ्याचमनीयाद्यैर्भवद्भिर्यद्यथाकृतं त

1320

५ त्मजः त्रिलोकीमयनेशक्तः महाबलपराक्रमः ५ जित्वा देवान्निराकृत्य
स्वर्लोकात्समहासुरः इंद्रादिलोकपालानामधिकारांस्तदाहरत् ६
तद्भयाद्दृश्यते देवाः सुवर्णाद्रिगुहांगताः न्यवसन्बहुवर्षाणि सावेरो
धाः सवासवाः ७ सुवर्णाद्रिगुहादुर्गसंस्थितांस्त्रिदशान्यदा तद्भय
नैव नवुत्से तदा दैत्यो विचारयत् ८ हृताधिकारास्त्रिदशा मयाद्य
ह्यपिनिर्जिताः लक्ष्यंतेबलयुक्तास्ते करणीयं मयाद्य किं ९ ज्ञा
तंमयादेवावेदमंत्रबलान्विताः तान्हरिष्येततः सर्वे बलहीना
भवंतिवै १० इतिमत्वाततोदैत्योविधुन्मालस्सनिद्रितं सत्यलोका
ज्जहाराशु वेदानपिस्वयंभुवः ११ नीतास्तेन ते वेदास्तद्भयात्तेनि
राकमन् तोयानि विविशुर्बीजमंत्रबीजसमन्विताः १२ तन्मार्गमा
णः स्वरवोपिसमुद्रान्तर्गतोऽभ्रमत् नददर्शततोदैत्यः क्वचिदेकत्र

1321

नानवाः खलु ॥ २८ ॥ कार्तिकव्रतपुण्यस्य नाप्नुवंति कलामपि ॥ २९ ॥ सूत उवाच ॥ इत्थं निशम्य भुवनाधिपतेस्तदानीं प्राक्जन्मपुण्यनिवहैर्नव जातहर्षा ॥ विस्मेरचारु विकचनैकनिदानहेतुं कृष्णप्रणम्य वचनं निजगा दसत्या ॥ ३० ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमाहात्म्ये कृष्णसत्यभा मासंवादे श्रवजन्मकथनं नाम द्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ सत्यभामो वाच ॥ सर्वेपि कालावयवास्त्वत्कालस्वरूपिणः ॥ मासानां तु कथं नाथ स मासः कार्तिको वरः ॥ १ ॥ एकादशी तिथीनां च मासानां कार्तिकप्रियः ॥ कथं ते देवदेवेश कारणं किंच कथ्यतां ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ साधु पृष्टं त्व याकांते तच्छृणुष्वैकमानसा ॥ पृथोर्वैण्यस्य संवादमहर्षेर्नारदस्य च ३ एवमेव पुरा पृष्टो नारदः पृथुना प्रिये ॥ उवाच कार्त्तिकाधिक्यकारणं स वैविन्मुनिः ॥ ४ ॥ नारद उवाच ॥ शंखनामाभवत्पूर्वमसुरः सागरा

स्याज्वलदग्निशिखोपमा कार्तिकव्रतपुण्येन मत्सान्निध्यमगताभवत् २०
४ अथव्रतादिदेवानां यथाप्रार्थनया भुवं आगतोहंगणाः सर्वे यातास्तेपि 1323
मयासह २१ एतेहि यादवाः सर्वे मद्गणाएव भामिनी पिताते देवशर्माभू
त्सत्राजिदपि प्रियः स्वयं यश्चंद्रसमो सोऽक्रूरस्त्वंसा गुणवती शुभे २२ का
र्तिकव्रतपुण्येन वकुलस्त्रीतिदायिनी ममद्वारि त्वयाह्येव तुलसीवाटिका
कृता २३ तस्मादयं कल्पतरुस्तवांगण्यागताः शुभे कार्तिके दीपदानंच
त्वयायत्तुकृतंपुरा २४ त्वदेहगेहसंस्थेयं तस्माल्लक्ष्मीस्थिराभवत् यच्च
व्रतादिकं सर्वं विष्णवे भर्तृरूपिणे २५ निवेदितवती तस्मान्मम भार्यात्वमा
गता आजन्ममरणात्सर्वं यत्कार्तिकव्रतं कृतं २६ कदाचिदपि तेनं त्व
मद्वियोगं न पश्यसि एवं ये कार्तिके मासि नरा व्रतपरायणाः २७ मत्सा रामः
न्निध्यमगतास्तेपि प्रीतिदा त्वं यथा मम यज्ञदानव्रततपः कारिणः

महापातकिनोपिवा १२ समाजेनं ग्रहे विष्णोस्वस्तिकादिनिवेदनं ६ विष्णोःपू
जां च कुर्वंति ये मुक्तास्त स्वतोनराः ११ स्नानं जागरणं दीपं तुलसीवनपालनं
कार्तिके ये प्रकुर्वंति ते जनाविष्णुमूर्तयः १३ इत्यं दीनत्रयमपिकार्तिके ये प्र
कुर्वतः देवानामपिते वंद्याः किं ये राजन्मतः कृते १४ इत्यं शृण्वतीसम्यक् स्वत
दं प्रत्यनीयत नित्यां विष्णोः परिकरैर्भक्त्या तत्परमानसा १५ कदाचित्
खलु जाता सा हंसवांगी ज्वरपीडिता स्नातुं गंगां गता कोते कथं चित् दशनकेस्त
था १६ यावज्जलांतरगता कंपती शीतपीडिता तावत्सा विह्वला पश्यवि
मानं यातमंबरात् १७ शंखचक्रगदापद्महस्तैरासन्नमंबरात् विष्णुरू
पधरैः सम्यग्वैनतेयध्वजांकित १८ आरोहयद्विमानं तामप्सरोगणसे
विता चामरैर्वीज्यमाना तां वैकुंठं मंडलानयत् १९ अथ सा तद्विमान

का० मा०

३

शरणंकिंप्रयाम्यद्ययोर्नेदुः खंप्रमार्जयेत् ४ कंगच्छामिकतिष्ठामिकिंकरोमित
थाद्यऽणा विधाताहाहतोन्यद्यकथंजीवामिवालिशा ५ श्री कृ वा
एवंबहुविलप्याथकुररीवभृशातुरा पपातभूमौविकलारंभावातहतायथा
६ चिरात्तांग्वास्यतनयोपिविलप्यकरुणंबहु: विमग्नादुःखजलधौशोका
र्तासमवर्तत ७ सागृहोपस्करान्सर्वान्विक्रियस्त्रुतकर्मंहकृत तयोश्च
क्रेयथाशक्तिपारलौकींततः क्रिया ८ तस्मिन्नेवपुरेवासंचक्रेप्रभ्रष्टजी
विनी विष्णुभक्तिपराशांतासत्यशौचादितत्परा ९ व्रतद्वयंत्वयासम्य
क्कृतंजन्ममरणात्कृते एकादशीव्रतंसम्यक्सेवनंकार्तिकस्यच १० ए
तद्व्रतद्वयंकांतेममातीवप्रियंकरं भुक्तिमुक्तिप्रदंसम्यक्पुत्रसंपत्तिदाय
कं ११ कार्त्तिकेमासियेनित्यंतुलास्थेवैदिवाकरे प्रातःस्नास्यंतितेमुक्ता

1325

राम.

३.

एतान्यां स्कन्द्रीतस्त्वभवं किल २७ सौराः शैवाश्च गाणेशाः व्याक्तिकाममप्रजकाः
मामेव प्राप्नुवंतीह वर्षौघः सागरं यथा ॥ २८ ॥ एकोहं पंचधा जातः क्रीडार्थं नाम
भिः किल ॥ देवदत्तो यथा कश्चित्पुत्राह्वानं च नामभिः ॥ २९ ॥ श्रीकृष्ण उवाच
ततस्ते तौ मद्वनाधिवासिनौ विमानयानौ रविवर्चसावुभौ मत्तुल्यरूपौ मम सन्नि
धानगौ दिव्यांगनाचंदनभोगभोगिनौ ३० ॥ इति श्रीपद्मपुराणे कार्तिकमहात्म्ये
श्रीकृष्णसत्यभामासंवादे प्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ ततो गुण
वती श्रुत्वा राक्षसेन हतावुभौ ॥ पितृभर्तृसमुद्भवार्त्तोकरुणं पर्यदेवयत् १ ॥ गुण
वत्युवाच ॥ हा नाथ हा पितस्त्वं वा गच्छतः क्व मया विना बालाहं किं करोम्यद्य
अप्रनाथा भवतां विना २ को नु मां नाथितां गेहे भोजनाच्छादनादिभिः अप्रकिंच
दत्य रास्नेहात्पालयत्यविनश्चितां ३ हतभाग्या हतसुखा हतनाशा हतजीविता

धनुरुवाच॥ श्रणुष्वैकमनाकौंतेययात्वंपूर्वेजन्मनी १८ पुण्यंव्रतंकृतं
वतीतत्सर्वंकथयामिते १९ आसीत्कृतयुगस्यांतेमायापुर्य्यांद्विजोत्तमः आ
त्रेयोदेवशर्म्मेतिवेदवेदांगपारगः २० आतिथ्ययोग्निशुश्रूषुःसौरव्रतपरायणः
सूर्य्यमाराधयन्नित्यंसाक्षात्सूर्य्यइवापरः २१ तस्यातिवयसस्त्वासीन्नाम्ना
गुणवतीसुता अपुत्रःसचशिष्यायचंद्रनाम्नेददौसुतां २२ तमेवपुत्रवन्मेने
सचतंपितृवद्वशी तौकदाचिद्वनंयातौकुशेध्माहरणार्थिनौ २३ हिमाद्रि
पादपवनेचेरतुस्तावितस्ततः तौतत्रराक्षसंघोरमायांतंसमपश्यतां २४
भयाद्विह्वलसर्वांगावसमर्थौपलायतुं संस्थितौराक्षसातेनहतौतातसमरूपि
णा २५ तौतत्क्षेत्रप्रभावेनधर्म्मशीलतयापुनः वैकुंठभवनंनीतौमंडपे
मत्समीपगौ २६ यावज्जीवंतुयत्ताभ्यांसूर्य्यपूजादिकंकृतं तेनाहंकर्म्मे

1327

यथाकल्पंत्वयादेवी भुक्तस्तांनकर्हिचित् ॥ सूतउवाच ॥ इतिप्रियावचः श्रुत्वा

स्मेरास्यः सवलाग्रजः ९ सत्याकरेकरंधृत्वागमत्कल्पतरोस्तलं निविश्यानुचरं

लोकंसविलासः प्रियान्वितः १० प्रहस्यसत्यमामंत्र्यउवाचजगतांपतिः ॥ तत्प्री

तिपरितोषार्थंजनसत्पुलकितांगजः ॥ ११ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ नमेत्वत्तःप्रिय

तमाकाचिदन्यानितंविनी षोडशस्त्रीसहस्राणांप्रियेप्राणसमाह्यसि १२ त्वदर्थं

देवराजेनविरोधोविवुधैसह त्वयायत्प्रार्थितंकांतेश्रूणुयत्त्वमहङ्कवेत् १३ अ

देयमथवाकार्यमकथ्यमपियत्पुनः त्वत्कृतेतनुकथंत्वंकथयामिचतेप्रिये १४

पृष्ठस्त्वसर्वंकथयेयत्तेमनसिवर्त्तते ॥ सत्योवाच ॥ दानंतपोवृतंवापिकिंचि

त्सर्वंकृतंमया १५ येनाहंमर्त्यजामर्त्यभवातीताऽभवंकिल तवांगार्द्धहरानि

त्यंगरुडोपरिगामिनी १६ इंद्रादिदेवतावासमगमंचत्वया अतस्त्वमिवपृच्छा

मिकिंहतंतुमयाशुभं १७ भवांतरेचकिंसीलाकाचाहंकस्यकन्यका ॥ श्रीकृ

सह

1329

॥श्री॥गणेशायनमः ॐनमोभगवतेवासुदेवाय॥ ॐनारायणंनमस्कृ
॥१॥ त्यनरंचैवनरोत्तमं देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदीरयेत॥१॥सूतउवाच
श्रीयः पतिमथानंद्यागतेदेवर्षिसत्तमे हर्षोत्फुल्लाननासत्यावासुदेवमथाब्रवीत
२॥सत्यभामाउवाच॥धन्यास्मिकृतकृत्यास्मिसफलंजीवितंचमे ममजन्म
निदानौचधन्यौतौपितरौमम ३ योमांत्रैलोक्यसुभगांजनयामासतुःध्रुवं यो
ऽवाप्त्रीसहस्राणांवल्लभाहंयतस्तव ४ यस्मान्मयादिपुरुषः कल्पवृक्षसमन्वि
तः यथोक्तविधिनासम्यङ्नारदायसमर्पितः ५ यद्वार्त्तांनापिजानंतिभूमिसंस्था
नजंतवः सोयंकल्पद्रुमोगेहेममतिष्ठतिसांप्रतं ६ त्रैलोक्याधिपतेश्चाहंश्रीप
तेरतिवल्लभा अतोहंप्रष्टुमिच्छामिकिमन्यांमधुसूदन ७ यदित्वंमत्प्रि
यकरः कथयस्वात्रविस्तरं श्रुत्वात्वत्तःपुनश्चाहंकरोमिहितमात्मनः ८

1330

क ना

1331

स्नाए पुनः पुनः अपामार्गमथ पुन्नाटं भ्रामयेच्छिरसोपरि ततश्च तर्पणं का
र्यं धर्मराजस्य नामभिः ११ यमाय धर्मराजाय मृत्यवे चांतकाय च वैवस्वताय काला
य सर्वभूतक्षयाय च १२ उदंवराय दध्नाय नीलाय परमेष्ठिने वृकोदराय चित्राय
चित्रगुप्ताय वै नमः १३ नरकाय प्रदातव्यो दीपः संपूज्य देवताः ततः प्रदोषसमये दीपा
न्दद्यान्मनोहरान् १४ ब्रह्मविष्णुशिवादीनां भवनेषु विशेषतः कूटागारेषु चै
त्येषु सभासु च नदीषु च १५ प्राकारोद्यानवापीषु प्रतोलीनिष्कुटेषु च मंदरासु
विविक्तासु हस्तिशालासु चैव हि १६ एवं प्रभातसमये ह्यमावास्यां तु भामिनी स्नात्वा
देवान्पितॄन्भक्त्या संपूज्याथ प्रणम्य च १७ कृत्वा तु पार्वणं श्राद्धं दधिक्षीरघृता
दिभिः भोज्यैर्नानाविधैर्विप्रान्भोजयित्वा क्षमापयेत् १८ ततोऽपराह्णसमये
घोषयेन्नगरे नरान् तेषां गोष्ठी च मनोहि कृत्वा संभाष्यणं नृप १९ पितृणां वत्सर

॥ श्री सत्योवाच दीपावलीप्रजानाथ कौमुदीं ब्रूहि मे प्रभो ॥ किमर्थं दीयते दानं तस्याः को देव
नाम वेत् ॥ १ ॥ किं च तत्र भवेद्देयं किं न देयं मम प्रभो प्रहर्षः कोऽत्र निर्दिष्टः क्रीडा कात्र प्रकीर्तिता २
सूत उवाच इति सत्यावचः श्रुत्वा भगवान्कमलेक्षणः साधु कान्ता कमलाकान्ते प्रहसन्निद
मब्रवीत् ३ श्री कृष्ण उवाच कार्तिकस्यासिते पक्षे त्रयोदश्यां तु भामिनि यमदीपं बहि
र्दद्याद पमृत्युर्विनश्यति ४ मृत्युना पाशहस्तेन कालेन भार्यया सह त्रयोदश्यां दीपदा
नात्सूर्यजः प्रीयतामिति ५ कार्तिके कृष्णपक्षे तु चतुर्दश्यां विधूदये अवश्यमेव क
र्तव्यं स्नानं नरकभीरुभिः ॥ ६ ॥ पूर्वविद्धा चतुर्दश्या कार्तिकस्यासिते रते पक्षे प्रत्यूषसम
ये स्नानं कुर्यादतन्द्रितः ॥ ७ ॥ तैले लक्ष्मीर्जले गंगा दीपमालाचतुर्दशी प्रातःस्नानं हि यः कु
र्याद्यमलोकं न पश्यति ॥ ८ ॥ अपामार्गस्तथा तुंबी प्रपुन्नाटस्तथापरः भ्रामयेत्स्नानमध्ये तु
नरकस्य क्षयाय वै ९ शीतालोष्ठसमायुक्तं सकण्टकदलान्वितं हर पापमपामार्ग भ्राम्य

यावत्प्रीतमुत्पाद्यतेदिवि अप्रबुद्धेहरौसर्वेस्त्रीभिर्लक्ष्मीप्रबोधयेत् २० प्रबोधसमये
लक्ष्मीबोधयित्वातुनक्रिया पुमान्वावत्सरंयावत्तलक्ष्मीस्तंनैवमुंचति २१ अभयंप्राप्य
विप्रेभ्योविष्णुभीताः सुरद्विषः क्षिप्तक्षीरोदधौज्ञात्वालक्ष्मीपद्माश्रितातथा २२ त्वंज्यो
तिःश्रीरविश्चंद्रोविद्युत्सौवर्णतारकाः सर्वेषांज्योतिषांज्योतिर्दीपज्योतिःस्थितेनमः
२३ यालक्ष्मीर्दीवसेपुण्येदीपावल्यांचभूतले गवांगोष्ठेतुकार्तिक्यांसालक्ष्मीः सर्वदा
ममः २४ शंकरश्चभवानीचक्रीडयाद्यूतमास्थितः भवान्याभ्यर्चितालक्ष्मीधेनु
रूपेणसंस्थिता २५ गौर्याजित्वापुराशंभुर्नग्नोद्यूतेविसर्जितः अतोयंशंकरोदुःखी
गौरीनित्यंसुखोचिता २६ प्रथ--------तस्यसंवत्सरंशुभं एवंगतेनिशीथेतुज
नोनिद्रार्धलोचने २७ तावन्नगरनारीभिस्तूर्यडिंडिमवादनैः निःकास्यतेप्रहृष्टा
भिरलक्ष्मीःस्वगृहांगणात् २८ परा-------प्रतिपद्युदितेरवौ प्रातर्गोवर्द्धनः पू
ज्योद्यूतंरात्रौसमाचरेत् २९ भूषणीयास्तथागावोवर्ज्यावाहनदोहनात् गोवर्द्धन

धराधारगोकुलत्राणकारकः ३० विष्णुवाङ्कुकृतच्छायांगवांकोटिप्रदो भवेत्
यालक्ष्मीर्लोकपालानांधेनुरूपेणसंस्थिता: ३१ घृतंवहतियज्ञार्थेममपाप
व्यपोहतु अग्रत:संतुमेगावोगावोमेसंतुपृष्ठत: ३२ गावोमेहृदयेसंतुगवां
मध्येवसाम्यहं ३३ यादृष्टानिखिलाघसंगसमनीस्पृष्टावपुपावनी रोगानामभिवं
दितानिरसनीसीक्रांतकत्रासिनी प्रीत्यासत्यविधायिनीभगवतीकृष्णस्यसंरोपि
तान्यस्तातच्चरणेविमुक्तफलदस्तस्यैतुलस्यैनमः ३४ ॥ इतिश्रीपद्म
पुराणेकार्तिकमहात्म्येकृष्णसत्यभामासंवादेदी
पावलीमहात्मसंपूर्णम् ॥ शुभंभूयात् ॥ १७ ॥